

МОНГОЛ УРТЫН ДУУН "НҮҮДЭЛШЭДЭЙ АЯ ДУУН" ФЕСТИВАЛЬДА

8 н.

АЛДАРТА ХҮБҮҮНДЭЭ ХАРГАНААГАЙХИД ХҮШӨӨ БОДХООБО

9 н.

1921 оной
декабриин
21-нээ гарана

Буряад ҮНЭН

Эхэ нютагаа эб хамта мандуулая!

Бүгэдэ арадай сонин

2013 оной
июлиин 4
Четверг

№ 26 (21925)
(840)

Гарагай 5
www.
burunen.ru

Буряад Үнэн

МОНГОЛШУУДАЙ УГ БАЯЛИГ

"Буряад арадай уртын дуунууд гэхэдэ, "Алтаргана", "Үргэн Ононой эрьедэ", "Эрбэд соохор" болон бусадшые дуунууд байха. Аймаг бүхэн өөрын маяг аргаар, нютаг хэлэндээ тааруулжа, газар нютагһаа шаардажа дууладаг юм, нютаг бүхэнэй арадай дуунай аялга нугалаанүүдыньшые ондо-ондоонүүд байдаг.

- Хубисхалай урдахи сартуул дуунууд хори буряадай дуунуудһаа ондоохон байгаа. Харин зүблэлтэ засагай үедэ, аймагуудай бэе бээтээ дүтөөр харилсажа эхилхэдэ, дуунуудайнь илгаа бага болоһон байдаг, - гэжэ Урлигай колледжын арадай дуунай багша Алдар Дашиев хэлэнэ.

Алдар Дашиев Улаан-Баатар хотодо Соёл урлигай ехэ һургуулийн уртын дуунай тэнхимдэ 4 жэлэй туршада һуража гараһан юм. Багшанарынь Монгол Улсын соёлой тэргүүн ажалтад Ц. Дашцэрмаа, габыята багша Ц. Дэлгэр.

- Манай П. Чайковскиин нэрэмжэтэ урлигай колледждо мүнөө дээрээ уртын дуунай хэшээлнүүд үгы. Шэнээр программа гаргажа, уртын дуунда нэгэ-хоёр жэлэй туршада һурахаар хэшээлнүүдые зааха ханаатай байнаб, - гэжэ залуу багша мэдүүлбэ.

Жанна ДЫМЧИКОВА.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Алдар Дашиев.

Үндэр түрэлтэ XIV Далай-лама,
Тензин Гьяцо,
1935 оной июлиин 6-да түрэнэн

ЭНЭРХЫ СЭДЬХЭЛЭЙ БАЯЛИГ

Эссе

Сээжэ зурхыем
хүлгүүлэн
сохилуулдаг,
Сэдьхэлэйм хүбшэргэе
үргэлжэ дайрадаг
Бодолнууд тухайгаа
мүнөө бэшэхэмни,
Бүхы дэлхэйн
арад зондо
дуулгахамни.

Хариншые, танилшые
бэшэ хүнтэй
Хаанашые, хээээшые
үшаран золгоходоо:
«Түрэлтэйгөө
уулзабаб», -
гэдэг заншалтайб,
- Түбийн нэгэ бүлынхид
хаямбиди
юрэнхыдөө.

Наһаараа
жаргал эдлэхэ
золтой хүнүүдтэ –
Үнэн зүрхэнһөө тандаа
хандажа хэлэбэлби,
Үдэр бүрийнһөө найдал
дуулгажа байналби.

Яһан удхатай
уулзалганууд болоноб,
Ямар найхан баяр
досоомни түхөөнэб,
Харилсаан бүхэн
хүсыемни нэмээнэл,
Хүн түрэлтэндэ бүри
дуратай болгонол.

Жэнхэни үнэн сэхэ
миини зүрхэн
Жааханшые түһа боложо
хүндэ үгүүжэн,
Зоной эбтэй
һуухын түлөө
мүргэнэлби,
Зол жаргал тэдэнэй
эдлэхые хүсэнэлби.

Энэ дэлхэйн хүн
түрэлтэнэй бүлэ
Эбтэй эетэй, энэрхы
сэдьхэлтэй һууг лэ,
Энээн тухай
бодомжолжол
ходо ябадагби,
Энээнэйл түлөө үргэл
мүргэл хэдэгби.

Наһаараа зоболонгүй
ябаха заяатай үладта,

МҮРГЭЛ
Энэ үдэрһөө хойшо
хэтын хэтэдэ
иигүүжэм:
Абаралгүй хүнүүдэй
абарагшань болуужам,
Замдаа төөригшэдэй
газаршан болуужам,
Далай гаталагшадай
онгосонь болуужам,
Мүрэниие дамжагшадай
хүүргэнь болуужам.
Гэнэ осолдо орогшодой
хоргододог
түшэг болуужам,
Гэрэл туяагүй хүнүүдэй
соён гиигүүлэгшэ
болуужам,
Орохо байрагүй
хүнүүдэй
аятай нэмэри
болуужам,
Хэрэгсээһэн бүхы
хүнүүдэй зараса
барлагынь болуужам.
БАСАА Валера
буряадшалһан.

«Тайлаг тэмээн»
гэжэ номһоо абтаба.

Республикын засагай зургаанда

ТҮЛБЭРИ ДЭЭШЭЛЭЭ, ХЭРЭГЛЭХЭ УНАНАЙ ХЭМЖЭЭН ДООШОЛОО

ЖКХ –ГАЙ ТУҢА ХАНГАМЖЫН ТҮЛБЭРИ ИЮЛИИН 1-НЭЭ ДЭЭШЭЛЭЭ

Июлиин 1-нээ коммунальна хангалгын түлбэрийн сэн дээшэлбэ. Улаан-Үдэдэ 2012 оной декабрь нарын тоогоор жэшэбэл, зайн галай тариф 12,2 процентээр дээшэлээд, нэгэ кВт 2,75 түхэригтэ болобо. Дулаагаар хангалгын сэн 9,8 процентээр нэмэгдээд, нэгэ Гкал 1679 түхэригтэ болохо. Нээмэл бүридэлэй халуун унаар хангалга нэгэ кубометрын 112,7 түхэригтэ, хаагдамал бүридэлэй халуун унаар хангалга – 99,31 түхэригтэ болохо юм. Хүйтэн унан 13 түхэриг 34 мунгэтэ, уна зайлуулдаг бүридэлэй түлөө- 18, 54 түхэриг түлэдэг болохобди. Энэ хангамжын түлбэри 10,3-наа 11,7 процент хүрэтэр дээшэлээ. Гэхэтэй хамта нобшо ноохой сэбэрлэлгын түлөө үнэ сэн дээшэлээгүй, нэгэ куб. метрэй түлөө 141, 99 түхэриг түлэнэбди. Энэ тарифууд 2014 оной июлиин нэгэн болотор хүсэндөө байха.

Тарифуудые бүридхэдэг республикын албанай консультант Владимир Будацыренов коммунальна хангалгын түлөө ажаһуугшадтай түлбэрийн жэлэй тоогой дунда зэргыень гаргажа, нёдондоной жэлэй декабрь нарын тоо баримтатай жэшээлбэл, 6 процентээр дээшэлбэ гэжэ тэмдэглээ. Россиин Президент Владимир Путин байгша оной эхиндэ гүрэнэй регионууд доторхи коммунальна түлбэрийн сэн эгээл иимэ зэргэдэ дээшэлхэ ёһотой гэжэ онсоллоо бэлэй.

АЖАҢУУГШАД ТҮЛЭНН МҮНГЭЭ ТЭХЭРЮУЛХЭ АРГАТАЙ

РСТ албанай мэргэжэлтэдэй тэмдэглэнээр, республикын зарим муниципальна байгуулалтануудта нөөсэ

хангалгын эмхинүүдэй 2011-13 онуудта байгуулагдаһан шалтаһаа дээрэ хэлсэгдэһэн түлбэри дээшэлжэ магад. «О компенсации расходов в связи с ростом платы за коммунальные услуги в 2013 году» гэхэн Буряад Республикын хуулийн ёһоор, нёдондо жэлэй декабрь нарын түлбэриһөө байгша оной июлиин 1 болотор хангалгын түлбэри дээшэлһэн байгаа хаань, эрхэтэд түлэһэн мунгээгөөр хөөргөн бусааха аргатай. Жэшэнь, энэ асуудал Зэдын, Хяагтын аймагуудай нютагуудта хабаатай.

- Северобайкальск хотодо халуун унанай тариф 0,5-1 процентээр дээшэлхэ. Ажаһуугшад социальна хамгалгын таһаг руу мэдүүлгэ ба түлбэрийн квитанцинуудые асараад, хандаха аргатай, - гэжэ Владимир Будацыренов мэдээсэбэ.

НОРМАТИВУУД НЭЛГЭГДЭЭ

Июлиин 1-нээ түлбэрийн нормативууд нэлгэгдэбэ. Гэрэй ажаһуугшадтай бултанай түлэгдэдэг нэгэдэмэл түлбэри (общедомовые нужды) үгы хэгдэбэ. Хүйтэн, халуун унанай нормативууд бага болоо. Дулаагаар хангалгын түлбэри үмсын ба хамтын хэрэглэдэг газарай түлөө гээд илгаруулагдахаяа болибо. Тиймэһээ түлбэрийн квитанци сооһоо «общедомовые нужды» гэхэн гаршаг үгы хэгдэбэ. Гэбэшье гэрэй олоной хэрэглэдэг газарнуудые (гэшхүүр, тамбур, талмайханууд) зайн галаар, дулаагаар хангаһанай түлөө заабол түлэгдэдэг болоо. Хэрбээ эдэ газарнуудта унанай сорго гоожодог хаань, нормативһаа үлүү гараһан түлбэри хангамжын эмхинүүд өөр дээрээ даажа абаха. Энэнь тэдэнэй хангажа байһан ажал хайжаруулжа, харюусалгатай хандалгада хургаха зэргэтэй. Уна, дулаагаар

хангалтые хэмжэдэг түхээрэлгэнүүдые тодхоод, хэрэглэһэн наа, ажаһуугшад өөһэдөө түлэхэ ёһотой.

Эндэ ямар нэгэ коммунальна туһа хангамжын хэмжүүр сэтчиүүдые тодхобол, алишье талада дээрэ, арьбан ха гэжэ тэмдэглэлтэй. Юуб гэхэдэ, гэр байрадаа хэмжүүрэй түхээрэлгэнүүдые тодхоһон зон приборгүй зонуудһаа бага сэн түлэнэ.

НОРМАТИВУУД ДООШОЛОО, ТҮЛБЭРИ БАГА БОЛООГҮЙ

Июлиин нэгэнһээ ажаһуугшадтай өөһэдын хэрэглэхэ халуун, хүйтэн унанай нормативууд Улаан-Үдэдэ 30 процентээр бага болоо. Энэ тоо баримта гэр байрын хэмжүүрһээ дулдыдаха. - Хэрбээ урдань нэгэ хүнэй хүйтэн уна хэрэглэлгэ 7,7 куб. метр наа, мүнөө бүхы болбосон түхэлэй туһаламжа 4,45 болоно, - гэжэ Тарифуудые тааруулдаг таһагай даргын орлогшо Марина Товаринова тэмдэглээ.

Коммунальна туһа хангамжын эмхинүүдые хүтэлбэрилэгшэ хэмжүүрэй хэрэгсэлнүүдгүй гэрнүүдтэ ажаһуугшадтай тоо өөһэдөө элирүүлхэ эрхэтэй. Тэдэнэй бэлдэһэн акт доро гэрэй эзэн гараа табиһаа арсабал, эмхин ажалшад гараа табиһа аргатай.

Энэ хэмжээн хадаа гэрэй данса пропискада үсөөн зон байгаад, ажаһуугшадтай тоо олон байһые элирүүлжэ, тэдэнэй хэрэглэһэн коммунальна туһын түлөө түлбэри абаха, шалгаха эрх олгуулна. Эдэ бүгэдые гэр байрын гүрэнэй инспекцин Буряад Республикын албан таарамжалуулан шалгаха үүргэтэй юм. Ямар нэгэ ушарта 46-10-32 гэхэн утаһаар хандаха аргатай.

Цырегма САМПИЛОВА.

Соёлой һонин

БУРЯАД ХҮДӨӨ НЮТАГЫЕ ҮНЭН ЗҮБӨӨР ЗУРАГЛАА

Үргэн Буряадайманай ямаршые газарта бэлигтэй, бэрхэ, зоригтой, һүбэлгэн зон түрэдэг юм. Тэдэнэй нэгэн хадаа Солбон Лыгденов болон. Тэрэ Түнхэнэй аймагай Мон нютагта түрэнэн юм. Солбон Лыгденов хэдэн жэлэй туршада «Президент Линкольн: Охотник на вампиров», «Кани-

кулы строгого режима», «Питер ФМ», «Мы из будущего», «Обитаемый остров» гэхэн фильмнүүд дээрэ хүдэлһэн юм. Харин «Булаг» гэжэ фильм түрүүшын режиссерско ажалын болоно.

Июниин 27-до Солбон Лыгденовэй «Булаг» гэжэ фильмын премьерэ Улаан-Үдэ хотодо үнгэрбэ. Энэ фильм соо манай олондо мэдээжэ бэлигтэй буряад артистууд Сэнгэ Ломбоев, Бэлик Дамбаев, Дугар Жалсанов ба уригдаһан мэдээжэ Россиин актернууд Игорь Петренко ба Александр Голубев хабаадалсаа юм. Журналист ба режиссер Владимир Ширапов киногой гол герой боложо наадаа. Энэ фильм түрүүшынхией буряад кино соо «экшн» гэхэн жанраар табигдаһан байна. Фильм жэлэй эхиндэ Буряад оронойманай Дээдэ Ивалгада, Түнхэнэй Хойто-Голдо, Ахын ба Зэдын аймагуудта буулгагдаа. һүүлэй үедэ буряад кино эдэбхи-

тэй хүгжэнэ. Солбон Лыгденов буряад режиссернуудһаа тон түрүүн хүдөөгэй хүшэр ажабайдалые үнэн зураглажа шадаа.

«Хаана булаг хатааб, тэндэ ами наһан үгы, хэн уг гэрбалаа мартааб, тэрэ хүнэй урдахи харгын хаалттай» гэхэн уряа удхатай юм. Мүнөө олон хүдөөгэй зон ажалгүйдэжэ, дүтын хотонуудта ошожо ажаллаха гэжэ оролдоно. Харин тэдэнэй дунда ошожо шадахагүй зон олон. Олоһиин ажабайдалаа алдажа, архида ородог гэжэ мэдээжэ. Фильмын сюжет хүдөөгэй архида ороһон интеллигент ёһоной хүн тухай болоно, харин тэрэ зориг хүсэлөө шангадхажэ, энэ харатай үбшые диилэнэ. Олон харагшадтай зүрхэ татаһан, ехэ гүнзэги удхатай, хургаалтай, нютагаархидтанай тон дүтэ фильм болоо гээд ханагдана.

Эржена ДОРЖИЕВА, НГИ БГУ-гай 2-дохи курсын оюутан.

БУРЯАДАЙ УРГАМАЛ ҺҮЛДЭ ТЭМДЭГ ШЭЛЭЕ!

Манай гүрэндэ июниин 5-наа «Россиин аллея» гэжэ конкурсно программа эхилэнхэй. 83 регионууд һүлдэ тэмдэг ургамал шэлэжэ абаха аргатай. һүүлдэнь, дугаа үгэлгэнэй хойно, шэлэжэ абаһан ургамал регионойнгоо эмблемэ руу орохо юм гэжэ эмхидхэгшэд хэлэнэ. Манай Буряад ороной тэмдэг юун болохоб гэжэ нютагайнгаа зоной ханамжа хаража үзэе.

Болотов Батор Батуевич (пенсционер): «Бадма лёнхобо гэжэ сэсэг манай буряадай һүлдэ тэмдэгтэ тон таараха гэжэ хананаб. Энэ ургаса харахадаа, буряад хүнэй ухаан бодол ондоо болодог, гэрэлтэ ба арюун ябадалай тэмдэг болоно гэжэ хананаб».

Горшкова Фаина Николаевна (пенсционерка): «Минии ханахада, манай региондо эгээл таарама ургамал хадаа хуша болоно. Юундэб гэхэдэ, энэ Сибириин баялиг, омогорхол ха юм. Энэ модон бэеын элүүрэй, ута наһанай тэмдэг гэхээр».

Васильева Туяна Нимаевна (эхин түрүүлийн багша): «Би ая-ганга гэжэ хананаб. Энэ асуудалда харюусахада, заатагүй толгойдом Дондог Улзытуевай «Ая ганга» гэжэ шүлэг ханагдана. Буряад зон ая-гангынгаа үнэр абахадаа, түрэнэн талаяа ханадаг ха юм даа. Энэл манай Буряад ороной тэмдэг болоно».

Олзоева Александра Николаевна (3-дахи курсын БГСХА-гай оюутан): «Эгээл манай Буряад ороной зохид ургамал - ягаан хүхэ тэрэнги гэжэ хананаб. Энэ ургаса тон зохидоор таараха гэжэ хананаб».

Дамбаев Александр Баирович (2-дохи курсын БГУ-гай оюутан): «Минии ханахада, эгээл һүлдэ тэмдэгтэ таарама ургамал хадаа талын алтаргана болоно. Энэ шанга үндэнэтэй, хэды хүндэ хүшэр жэлэй болоошые наа, алтан набшаһадаа хүхэ огторгой руу хододоо татадаг. Энэ ургамал буряад зондо тон дүтэ гэжэ хананаб».

Эржена ДОРЖИЕВА.

УНАНДА ОРОХО ХАНА ЭХИЛБЭ

Буряад орондомнай унанда орохо хаһын нээлтэ нэгэ доро хоер газарта үнгэрөө: Сурхайта нуурта ба Улаан-Үдэдэ. Мүнөө дээрэ Улаан-Үдэ хотодо хоёрдохи пляж баригдажа, нээгдэхээ байна гэжэ тэмдэглэлтэй.

Сурхайта нуур шадарай газар шэнэдхэгдээ, сэбэрлэгдээ... Хэды тийбэшые унанай аюулһаа абагаһад эндэ дутуу дундануудые олобо. Тэдэниие дары түргөөр усадхаһан байна.

Сэлэнгын аймагай Сурхайта нуурта «Аяма халуунай зун» гэжэ нэрэтэй һайндэр, унанда орохо хаһын нээлгэн үнгэргэгдэбэ.

Сагай уларилай муу байгаашые наа, тус нээлгэндэ 150 гаран хүнгэн машинатай амарагшад суглараа, тийхэдэ үдэшэ багта тэнгэри сэлмэжэ, сагай уларил хайжараа.

Сугларагшадта концерт харуулба, «Айлшаар Нептунда» гэхэн театральна харалган, «Төөригдэһэн хамбышадтай мүрөөр» гэхэн наадан, энээнһээ

гадна пляжна футбольой ба волейбольой мүрысөөнүүд үнгэрөө. Эндэ «Лара» гэхэн футбольно ба «Хара морин» гэхэн волейбольно команданууд мүрысөө. һайндэрэй дүүрэхэ багта амараашадые дискотека ба лазерна шоу хүлээжэ байгаа.

Пляжай нээлгэн республикадаманай үнгэржэ байһан Аяншалгын ба хүндэмүүшэ ёһоор угталгын жэлдэ зорюулагдаба. Энэ ажалда 2,9 миллион мунгэн аймагай бюджетһээ гаргашалагдаа.

Хэдэн жэлэй туршада хүлээгдэһэн пляжнууд одоошые Улаан-Үдэ хотодомнай нээгдэжэ эхилбэ. Мэриин хэблэлэй албанай дуулгаһаар, пляж нээлгэн Комсомольско олтирогто үнгэрөө. Хотынхидто энэ үдэр ехэ һонирхолтой байгаа. Эндэ «лазерна тулалдаан» туршагдаа, пляжна волейбол, ородой лапта, энээнһээ гадна пейнтбол ба эгээ багашуулда хүжюу наадан, мүрысөөн үнгэргэгдэһэн байгаа.

Александр ДАМБАЕВ.

ПАВЕЛ АСТАХОВ ВЯЧЕСЛАВ НАГОВИЦЫНДА АЛТАН МЕДАЛЬ ЗҮҮЛГЭБЭ

“Үхибүүдэй сэдхэлэй үбшэнһөө болон хуулин наһа гүйсөөгүйшүүлэй эрхэ хамгаалга тухай” гэнэн бүхэроссийн семинар-зүблөөнэй эхиндэ үхибүүдэй эрхэ хамгаалгын талаар Российн Президентын этигэмжэтэ тушаал дүүргэгшэ Павел Астахов республикын Толгойлогшо Вячеслав Наговицында алтан медаль зүүлгэбэ. Тэрэ шагнал хадаа үхибүүдые хамгаалгын хэрэгтэ нигүүлэсхы ажал ябуулһанай түлөө үгтэдэг. Алтан медаль дээрэнь “һайн һанал, дуран, энхэргэн хандалга” гэжэ һиилээтэй. Иимэл аад, гурбадахы шатын медалаар Буряад Республикын үхибүүдэй эрхэ хамгаалга ажал ябуулагша Татьяна Вежевич шагнагдаа.

Элдэб янзын соёл, заншал, шажан мүргэлтэй арадудай ажаһуудаг газарта таарамжатай, адлихан хандасатай ажал ябуулха гэшэ баттаршалга гаргаһандал адли юм. Энэ хүнһөө үхибүүдэй ажаһуудал дулдыдана гэжэ

мэдэржэ байдаг юм. Энэ хүн хадаа Буряад Республикын Толгойлогшо Вячеслав Наговицын гээшэ, - гэжэ Павел Астахов мэдээсэбэ.

Буряадай Правительство Павел Астаховта республикын үхибүүдые хамгаалгын ажал хүгжөөлгэдэ ехэ нүлөө оруулһанай түлөө, Буряад Республикын нэрэ түрэ Россида үндэр хэмжээндэ үргэһэнэй түлөө алтан тэмдэг зүүлгэбэ.

ҮХИБҮҮДЭЙ БЭРХЭШЭЭЛНҮҮДЫЕ ШЭНЖЭЛДЭГ ЛАБОРАТОРИ НЭЭГДЭХЭ

Российн үхибүүдэй эрхэ хамгаалагша Павел Астахов пленарна зүблөөндэ элидхэл хэхэдээ, Буряад Республикада үхибүүдэй сэдхэлэй үбшэнэй ба психиатрическа шэнжэлэлгэнүүдые эрхилдэг лаборатори байгуулха тухай һанамжа оруулаа.

Республикада иимэ лаборатори шухала хэрэгтэй. Буряадай гүрэнэй университетэ тэрэниие бии болгохо бүхы арга олдохо бшуу, - гэжэ тэрэ мэдээсэ.

Павел Астаховай һанам-

жаар, энэ лабораторин ажалда бүхы факультедүүд хабаадалсаха. Мүн Росси дотор энэ шэглэлээр ажал ябуулдаг мэргэжэлтэд хамһалсаха. Гурбан жэлэй туршада үхибүүдэй ажаһуудалай элдэб бэрхэшээлнүүдые шэнжэлэн, бүрин методическа ажал бүтээгдэхэ ёһотой.

Үхибүүдэй сэдхэлэй үбшэнэй асуудалаар региональна программа байгша оной һүүл болотор зохёон байгуулха тухай дуралдаха. Тус программа һайнаар бүтээгдэбэл, Росси гүрэнэй бусад газарнуудта бээлүүлгэдэхэ “пилотно” ажал болохо зэргэтэй.

Энэ программа байгуулжа, мүнгэн зөөри гаргашалагдахадаа, гүрэн түрын ерээдүйн ажаһуугшадай түлөө хэгдэнэ гэжэ мэдэрхэ хэрэгтэй. Жэл бүри Росси дотор сэдхэлэй үбшэнтэй үхибүүд олошоржо байхадань, юрэ байха бэшэ, шэнжэлэл хэхэ шухала. Буряад орон энэ проектынүүдые бээлүүлжэ, бусад регионуудта жэшэ болгохо аргатай, - гэжэ Павел Алексеевич онсолбо.

Республикын Толгойлогшо

Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото

иимэ программа бидэ өөһэдөө ашаглажа, бээлүүлхэ гэжэ байгаа һэмди гэжэ мэдүүлбэ.

Манда энэ асуудалаар бэрхэшээлнүүд бии. Тэрэниие нюужа байнагүйбди. Бүридэмэл ажал ябуулжа, тодорлоод байһан байдал усадхаха хэрэгтэй. Бүхы Российн хэрэглэмээр методическа тухаламжа бүтээдэг лаборатори нээхэ һанамжа бидэндэ ехэ харюусалгатай, омогорхоомор мэдүүлгэ гээшэ.

Энэ хэрэг оролдосотойгоор бүтээхэбди, - гэжэ Вячеслав Наговицын найдуулба.

Үхибүүдэй сэдхэлэй үбшэнэй асуудалаар Буряад Республикада Росси доторхи тоо баримтатай жэшэбэл, гурбадахын үсөөн гэжэ тоологдоно. Павел Астаховай тэмдэглэһээр, иимэ үргэн хэмжээнэй семинар-суглаан Росси дотор түрүүшынхидэ эмхидхэгдэбэ.

Цырегма САМПИЛОВА.

Улаан-Үдын 4-дэхи хотын больницада

“ХҮҮГЭДЫЕ ЭЛҮҮР ЭНХЭ БАЙЛГАХА – ХҮНГЭН БЭШЭ, ХАРЮУСАЛГАТАЙ АЖАЛТАЙБДИ”

гэжэ Улаан-Үдын 4-дэхи больницын (Восточно-һууринда) ахамад врач **Т.Г.Бидагаева** үндэр, 7 дабхар байшангайнгаа хажууда байгаад, РФ-гэй хүүгэдэй эрхэ хамгаалга талаар харюусалгатай хүтэлбэрилэгшэ Павел Астаховтай суг ерэнэн Российн олон хото, хизаарнуудай хүүгэдые аргалдаг врачуудта, психологуудта, бусад медицинскэ хүдэлмэрилэгшэдтэ хөөрөөгөө эхилээ һэн. “Анхан авиазаводто хүдэлдэг 16 мянган хүниие, мүнөө үсын байдалда тэндэ МИ, СУ тухэлэй вертолэдуудые бүтээхэ ажалда хабаатай 6 мянган хүниие хангажа, энэ авиазаводой посёлогто ажаһуудаг бүхы зондо, тэрэ тоодо хүүгэдтэ медицинскэ талаһаа тухаламжа үзүүлнэ гэшэбди. Тодорхойлбол, хамта дээрээ 44 мянган хүниие (тэдэнэй 10 мянганиинь үхибүүд) аргална, эмшэлнэ, тэдэнтэй элүүржүүлгын ажал ябуулнабди. Энэ байшангыемнай газдаһаань харахадатнай хушараад байна, юуб гэхэдэ, аяар 1988 ондо энэ байшан ашаглалгада үгтэһэн юм. Бүхы поликлиникын албанууд, кабинетүүд (ехэшүүлэй, хүүгэдэй, эхэнэрнүүдэй, мэргэжэлтэ врачуудай, диагностикаын ...) нэгэ газарта сулланхай хадаа зондо ехэ тухатай байна гэжэ тэмдэглэхээр. Тээ холо бэшэ 260 хүниие аргалха стационарна больницанай оршодог. Хүүгэдые эмшэлхэ, профилактическа тухаламжа үзүүлхэ зорилготойгоор 2 инновационно проектээр грант шүүжэ, ажалдаа шэнэ технологи хэрэглэнэбди: түрүүшын проектээр 3 наһа хүрэтэр хүүгэдтэ

туһалха, харин хоёрдохи проектээрээ 10 наһанһаа дээшэ наһатай үхибүүдые аргалха грант 2008 ондо ООН-ой Хүүгэдэй жаса болодог ЮНИСЕФ-эй программаар (тиигэжэ Клиника, Дружественная к Молодежи – КДМ байгуулагдаа) шүүһэн байнабди. Хүүгэдэй элүүржүүлгэдэ аша тухатай онол аргуудые хэрэглэнэбди...”, - гэжэ ахамад врач хөөрөөд, энэ байшандаа урижа, хоёрдохи дабхарта хүүгэдэй поликлиникын элүүржүүлгын эмшэлэлгын “Солнышко” гэнэн эртээнһээ туһаламжын албанай кабинетүүдээр, таһалгануудаар экскурси хэһэн байна. Хүүгэдые хүгжөөлгын педиатр **Т.Г. Ражева** бидэниие угтажа, нарайһаа эхилээд, тээ ехэ болоторнь хаража, шалгажа, анкетэ бэшүүлжэ, элдэб онол аргуудые хэрэглэжэ байжа, бэеын тамирые үзэдэг юм. Олон томо, жэжэ нааданхайнуудтай бага, ехэ залнуудые, массажна кабинет, ехэ гоё бассейн хаража баясабабди. Массажна кабинет соо тухай стол дээрэ хүүгэдэй массажист **Светлана Сандакторжиева** багахан үхибүүндэ нидхэрэлгэ хэжэ байба, харин томо бассейнэй тамаралгын ванна шэнги багахан бассейн соо оройдоол 10 һаратай, ехэ баясан гарнуудаараа арбагананан Саша хүбүүхэн нурган дээрээ хэбтээд тамаржа, бидэниие гайхуулба. Хажуудань энеэбхилхэн эхэн, педиатр хёрхоор хаража байгаа һэн...

“Здоровье и развитие молодежи” гэнэн ЮНИСЕФ-эй программаар КДМ эндэ бии болгогдоһон, эдиршүүлые

аргалха, психологическа талаһаа туһалха үүргэтэй залуу зоной клиникэ 6-дахы дабхарта оршодог байна. Эндэ бидэниие эдир наһанай волонтернууд угтажа, лифтээр дээшээ гарахаданай, туһалжа байгаа һэн. Психолог **Ольга Аюрова** бидэндэ эдиршүүлтэй ябуулдаг ажал тухайгаа ехэ һонёор хөөрөжэ, доторой психологиин байдалаар уур сухалда, али гунигта ороһон, ажабайдалайнгаа болон нуралсалайнгаа туршалгануудые дабажа шадахаа болиһон, зобоһон, туһан эдиршүүлдэ аша тухатай таһалгануудые харабабди. Нэгэн соонь иишэ тишээ хубилдаг, ниидэдэг тэнгэрийн одо, мүшэдые харуулдаг оньһон аргын ашаар үхибүүдэй ерээдүйн түсэб, хүсэлнүүдээр һонирхдог, тиин хүүгэдэй нервьянь, уур сухалыень, агрессивиянь номгоруулдаг тухай гэрэл туяа хэрэглэдэг байна. “Акуна Матата” гэжэ нэрлэгдэһэн хүүгэдэй поликлиникын коридор соогуур элдэб бэшгүүдтэй, хүүгэдэй зурагуудтай урданай һандалинууд табяатай байна.

Удаань 7-дохи дабхарай зал соо сугларһан айлшад, педиатрнууд, психологууд “Региональные системы профилактики нарушения психического здоровья детей и подростков” гэнэн темэдэ зорюулагдаһан 2-дохи секциин программаар хөөрэлдөөн Москвагай областиин үхибүүнэй эрхэнүүдые хамгаалха уялгатай, бүрин эрхэтэй түлөөлгэжэ **Валерия Юрьевна Андреевагай** хүтэлбэри доро эмхидхэгдэжэ, Ленинград-

Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото-зурагууд

ска областиин үхибүүнэй эрхэнүүдые хамгаалгаар этигэлтэй түлөөлгэжэ **Т.А. Литвинова**, эндэхи 4-дэхи больницын педиатр **Т.Г. Ражева**, эдир волонтер **Елена Дздорова**, Волгоградска областиин үхибүүнэй эрхэнүүдые хамгаалха бүрин этигэмжэтэ түлөөлгэжэ **Н.Н. Болдырева**, Нижний Новгород хотын

Зүбшээлэлгын-диагностическа түбэй ахамад врач **А.С. Кондюрина**, бусад үгэ хэлээ, дүй дүршлөөрөө хубалдаа. “Услуги службы ранней помощи” гэнэн видео-хэһэг харуулагдаба, энэ хөөрэлдөөгөөр тус секциин ажалай дүнгүүд зүбшэн хэлсэгдэбэ.

Бэлигма ОРБДОЕВА.

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХҮДЭЛМЭРИЙН ТҮСЭБ

2013 оной июлийн 1-5 хүрэтэр

I. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ТҮРҮҮЛЭГШЭ М.М.ГЕРШЕВИЧЭЙ ДЭРГЭДЭ ҮНГЭРГЭГДЭХ ТҮСЭБЛЭЛГЫН ЗҮБЛӨӨН

01.07 14.00 Бага танхим

II. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХОРООНУУДАТ ҮНГЭРГЭГДЭХ ХҮДЭЛМЭРИЙН ЗҮБЛӨӨНҮҮД

Буряад Республикын Арадай Хуралай Газарай асуудалнуудай, аграрна политикын болон эд хэрэглэлгын дэлгүүрэй талаар хороон

(түрүүлэгшэнь В.А.Павлов)

"Амитадта харюусалгатайгаар хандалга тухай" федеральна хуули түргэн шууд абаха тухай Россиин Федерациин Федеральна Суглаанай Гүрэнэй Дүүмын Түрүүлэгшэ С.Е.Нарышкинда Саратовска областиин Дүүмын хандалга тухай" Саратовска областиин Дүүмын 2013 оной майн 30-най 11-504 дугаарай тогтоол тухай

02.07 10.00 каб.119

"Хүдөө ажахын газарнуудай эрьсэ тухай" федеральна хуулийн 191-дэхи статьягай 3-дахи пунктда хубилалта оруулха тухай" 261122-6 дугаарай федеральна хуулийн түлэб тухай (эрхэтэдэй газарай хубитанууднаа хүдөө ажахын хэрэглэлэй газарай участогууды

дые бүрилдүүлгэтэй холбоотой хэмжээ ябуулгануудые үнгэргэлгын болзор нунааха талаар)

03.07 10.00 каб.119

"Загана барилга болон үһанай амитадые хамгаалха тухай" федеральна хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" 277745-6 дугаарай федеральна хуулийн түлэб тухай

04.07 10.00 каб.119

Буряад Республикын Арадай Хуралай Регионууд хоорондын холбоонуудай, үндэһэ яһатануудай асуудалнуудай, залуушуулай политикын, ниитын болон шажан мүргэлэй нэгэдэлнүүдэй талаар хороон (түрүүлэгшэнь В.Р.Булдаев)

"Буряад Республикада муниципальна байгууламжануудай нютагай өөһэдын хүтэлбэрийн зургаануудта Буряад Республикын гүрэнэй зөөридэ хабатай архивна дансануудые хадагалха, бүридхэн суглуулха болон хэрэглэхэ талаар гүрэнэй бүрин этигэмжэнүүдые олгохо тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай

03.07 10.00 каб.212

"Соёл тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай

02.07 10.00 каб.212

Буряад Республикын Арадай Хуралай Социальна политикын талаар хороон

(түрүүлэгшэнь А.Т.Стопичев)

1. "Россиин Федерациин субъектнүүдэй гүрэнэй түлөөлэгэтэ болон гүйсэдхэхэ засагай зургаануудые эмхидхэлгын юрэнхы дүримүүд тухай" федеральна хуулийн 26-дахи статьяда хубилалтануудые оруулха тухай" 285038-6 дугаарай федеральна хуулийн түлэб тухай (эрхэтэдтэ социальна дэмжэлгын хэмжээнүүдые үзүүлэлгын асуудалда хабатай)

2. "Хүүгэдтэй гэр бүлэнүүдые гүрэнэй талаһаа дэмжэлгын нэмэлтэ хэмжээнүүд тухай" федеральна хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" федеральна хуулийн түлэбтэ хабатай дансануудые Россиин Федерациин Правительствада эльгээхын тула бэлдэхэ тухай

01.07 14.30 каб.218

Буряад Республикын Арадай Хуралай Экономическа политикын, байгаалин нөөснүүдые ашаглалгын болон оршон тойронхи хамгаалгын талаар хороон (түрүүлэгшэнь В.Г.Ирильдеев)

"2011-2015 онуудта Буряад Республикын социально-экономическа хүгжэлтын программа тухай" Буря-

ад Республикын Хуулиие 2012 ондо бэлүүлхэн тухай тоосоо баталха тухай" Буряад Республикын хуули тухай

01.07 10.00 каб.211

"Буряад Республикын дэбисхэр дээрэ оршодог олон дабхартай гэрнүүдэй хамтын зөөрийн капитална заһабарилга эмхидхэлгэ тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай

03.07 10.00 каб.211

"Буряад Республикада гүрэнэй-хубийн суг хүдэлмэрилгэ тухай" Буряад Республикын Хуули бэлүүлгын ябаса тухай" асуудалаар "дүхэриг шэрээдэ" бэлдэлгэ тухай

03.07 14.00 каб.211

"Захиргаанай хуули эбдэлгэнүүд тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай

04.07 10.00 каб.211

III. ЭРХЭТЭДЭЙ ХҮЛЭЭН АБАЛГА

М.М.Гершевич – Буряад Республикын Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ

03.07 9.00-12.00 каб.118/327

А.С.Скосырская – Буряад Республикын Арадай Хуралай Гүрэнэй байгуулалтын, нютагай өөһэдын хүтэлбэрийн, хуули ёһоной болон гүрэнэй албанай асуудалнуудай талаар хорооной түрүүлэгшэ

03.07 14.00-17.00 каб.118/323

Шэнэ зүжэг тухай

АХА ҮЕТЭНЭЙНГӨӨ АЖАЛША, БАЯН СЭДЬХЭЛХЭЭНЬ ХҮРТЭХЭ

баяр, гуниг асархан, харагшадтай сэдхэл хүдэлгэһэн, бүлтыемнай ханаата болгоһон, Молдавиин алдар сууга драматург (мүнөө 85-тай) Ион Друце гэгшын бүри үнгэрһэн XX зуун жэлэй хахадта бэшһэн "Залуугаймнай шубууд" гэһэн пьесээр табигдаһан шэнэ зүжэгэй премьерэ хаяхан Х. Намсараевай нэрэмжэтэ Буряад драмын Гүрэнэй академическэ театрай тайзан дээрэ харуулагдажа, ээлжээтэ 81-дэхи театральна сезониё түгэсхэбэ гээшэ.

Дайнай болон дайнай һүүлээрхи хатуу шэрүүн жэлнүүдые дабаһан, үдэр, һунигүй ажаллажа, үлдэхэ, даарахы бэе дээрээ хэды үзһэншые һаа, сэдхэлээрээ баян, сэсэн һонор ухаатай, арадайнгаа ёһо заншалнуудта үнэн сэхэ зандаа үлһэн аха захатамнай - хүдөөгэй байдалай ажал, байгаалин һайханиё сэгнэжэ шададаг, Эхэ газарайнгаа эмтэ домто ургамалнуудые танидаг, үтэлхэ һаһандаа гансаараа үлэбшые, зобоһон зоной зүрхэ сэдхэлэй шарха эдгээхэ эди шэдитэй, хүн бүхэндэ зориулха, зааха, хатуу шэрүүншые һаа, үнэн сэхэ үгэ хүүртэй һаһажаал Долгор хүгшэн (ээлжээлэн зүжэгүүдтэ Россиин арадай артистнууд Марта Зориктуева, Лариса Егорова наадана), эсэхэ сусахы мэдэнгүй, ажалдаа, гансал ажалдаа яараһандаа дутынгоё зонииё дүүрэнээр анхараагүй байһандаа зобоһон, үбшэһэнгөө халуун хии, дэмырэлгэ соогоо дүлэн боложо носоогүй түрүүшын инаг дурантаяа, эхынгээ этигэл найдал болоһоншые һаа, зүгөөр аша туһыень, дэмжэлгыень дүүрэнээр харюулжа үрдингүй, хоёр тээһэн дуудаһан эжынэртээ (залуу, хүгшэрһэн үеын) ходоол сүлөөгүй ажалтай анханһаа ябаһан дарга Базар Доржиев (Россиин габьяата артист Дамба-Дугар Бочиктоев, Россиин арадай артист

Радна-Нина БАЗАРОВАЙ фото

Михаил Елбонов) үбшэлхынгөө үедэ уулзана, тэдэһэнхэ хүлисэл гуйна... Арад зонойнгоо түлөө шармайн оролдодог, бөөе гамнадаггүй байһан энэ хүтэлбэрилэгшынгөө энхэ элүүр байһаар нютагаархидынь һонирхоно, ханаата болон, хүн бүхэн үһа асарна. Һаһа барахынгаа урда тээ Базар Доржиев төөрин, барин, Долгор хээтэйтээ уулзана, тиң олон жэлдэ харалсаа, ябалсаагүй эдэ хоёр дүүен ошоһон, үнгэрһэн сагаа дурдана, залуу һаһанайнгаа дуратай хоёр шубуудыё - буряад зоной буусада уурхайлдаг, баяр, жаргал асардаг хараасгайгаа, жэрэетэ һайхан дуугаараа жэгтэй гоё мэдэрэл түрүүлдэг буряад талын шэмэг-дуушан болодог булжамуураа һанана... Мүнөө үедэ аха захатанайнай хэһэн, үргэһэн хүдөө ажахы һандараа, һалаа, тиигээд лэ хүдөөгэйхид хото руу ажаллаха-

яа гэр бүлэтээ ерэхэ баатай болоо, үндэһэ яһатанай ёһо заншалнууд, соёл, хэлэн хосоржо эхилээ. Гансал баяжахы хүсэдэг, урданай хүдөөгэй байдалыё, байгаалиё һайхашаан сэгнэдэггүй хүйтэн сэдхэлтэй, хомхой хобдог досоохитой зонииё шүүмжэлһэн, залуу үетэндэ бодото жэһээнүүдыё харуулан энэ зүжэг харагшадта халуугдаба, хүн бүхэнэй зүрхэ сэдхэлэй хүбшэргэиё дайраба гэжэ тэмдэглэхээр.

2013 оной июнь һарада гараһан түрүүшын дугаарай "Театр и зритель" гэһэн соёлой-мэдээсэлэй газетэ түрэл театртаа хэблэн гаргаһан баярта ушараарнь бидэшыё буряад драмынгаа театрайхидыё, зохёохы ажалтай нүхэдөө хани халуунаар амаршаламбди! Энэ газетын соносхол, статьянуудад артистнуудай, хоморой ажалтай хүдэлмэришэдэй һанамжа,

дурадхалнуудтай, театрай түүхын хуудаһануудтай, шэнэ һонинтой, шог ёгтоо ушаралнуудтай танилсажа байхабди. Жэһэнь, театрай урагшаа ханаатай директор Д.Ж. Балдановай статьяһаа иимэ һонин мэдээсэл бидэниё һонирхуулба: "Найруулгын талаар 2014 онииё хадаа Национальна драматургийн жэл гэжэ нэрлэхэмнай: мартагдажа эхилһэн Батожабайн, Ширав Нимбуевай зохёолнууд дээрэ классическа зүжэгүүдыё табихамнай..."

"Бүхы юумэн һайхан хүсэлһөө эхитэй...Мүнөө хэды хүндэ хүшэр жэлнүүдэй байгаашыё һаа, муу сэдхэл, муу ханаан байха ёһогүй. Бүхы харагшадтай шэг шарайда гуниг байха ёһогүй, харин гансал баяраар халиһан нюурнуудыё харахаа хүсэнэб, тиимэлээ бүхы һайхан тээшээ, сэбэр сэхэ, һайн ханаан тээшээ булта эрмэлзээл" гэһэн һанамжануудаараа И.Друце гэгшын "Залуугаймнай шубууд" гэһэн зүжэгэй гол героинийн роль наадаһан Россиин арадай артистка Марта Зориктуева хубаалдана гэжэ энэ шэнэ газетэ соонь уншанабди. "Дайгаа дабаһан, дайсанаа дараһан, даагяа һүүлдэһэн эрэлхэг зоригтой, баатар арадтаа, аха захатандаа дурасхаалай хүшөө энэ зүжэгөөрөө бодхонобди" гэжэ премьерын урда үнгэрһэн пресс-конференциин үедэ хэлэһэн тус пьесын оршуулгын автор, журналист, РФ-гэй соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ Николай Чимитович Шабаевай үгэнүүдыё харагшад дэмжэхэл ёһоороо дэмжэнэ һэн. Түрэл театрайнгаа коллективтэ зохёохы амжалта, зунай зуулгы, зохиод амаралта, һайн, дуутай, шуутай, баяртай, шугаатай гастроллийн дардам харгынүүдыё, баян дэлгэр сэдхэлтэй, олон тоото харагшадтай үргэн салуу соёлой байшангуудай, һургуулинуудай залнуудыё хүсэе!

Бэлигма ОРБОДОЕВА.

Бэшүүрэй аймаг: ХҮГЖЭЛТЫН ШЭГЛЭЛ

ХҮДӨӨ АЖАХЫН БЭРХЭШЭЭЛНҮҮД

Бэшүүрэй аймагай хүдөө ажахыда хабарай тарилгын хүдэлмэринүүд хэсүүхэн байдалда үнгэрөө. Хэрбээ нёдондо республикын зорилго программын бүридэлдэ тус аймагай 6 ажахынууд оролсодог наа, мүнөө жэл оройдол хоёр ажахы гүрэнэй тэдхэмжэ абаха аргатай байгаа бшуу. Ушар юуб гэхэдэ, бусад ажахынар РЦП-н программын хэлсээгээр табигдаһан түсэб дүүргэжэ шадаагүй, хүгжэлтын шата дабаагүй шалтаһаа гүрэнэй тэдхэмжэдэ хүртөөгүй. Ажахынуудай урагшагүй ажалай гол шалтаг- бруцеллез үбшэн хоёр жэлэй хугасаада дэлгэржэ, ажахынуудта ехэ гарза оруулаа. Бэшүүрэй тоһоной завод руу хү эхээр тушаажа байһан "Покровский", "Кали-

нинский" гэхэн томо ажахынууд хүнэй фермэнүүдые үгы хэхэ баатай болоо. Мүнөөдэрэй байдалаар "Калининский" совхоз ажалаа эршэдүүлэнхэй, ерэхэ жэлдэ республикын зорилго программа руу орохо түсэб табинхай. Аймаг дотор мүнөө ехэ олон фермерскэ үмсын ажал ябуулагдана.

Бүхыдөө аймаг дотор 11,352 гектар газарта орооһото таряан таригдаа, түсэблэгдэһэн хэмнээ 95 процентнь дүүргэгдээ.

- Хабарай тарилгын эхиндэ аймагай хүдөө ажахынар мүнгэн зөөриин дуталдаһан шалтаһаа шэнгэн түлишэ худалдан абаха аргагүй ядалдаа. «Бурятагролизинг» гэхэн эмхитэй ажалтай асуудал шийдхэгдэжэ үгөөгүй, "Еланская" гэхэн ажахын бүхы техникэ һөөргөнэ тушаагдаа. Гэбэшье

хабарай тарилга табигдаһан болзор соо дүүргэбди,- гэжэ Бэшүүрэй аймагай захиргаанай хүтэлбэрилэгшын финансово-экономическа талаар орлогшо Альбина Кондакова мэдээсэбэ. "Еланская гречиха" гэхэн ажахы страховой эмхитэй хэлсээ баталжа, тариһан ургасаяа гүрэнэй тэдхэмжээр мүнхэлэлгын ажал ябуулжа байна. Тэдэнэр 1310 гектар талмайда таряа таринхай. Мүнгэн зөөриин хомор ушарһаа аймагай ажахынар ургасаяа хохидолһоо аршалха мүнхэлэлгын хэлсээ баталнагүй.

- Манай ажахынар урда жэлнүүдэйнгээ үри түлэжэ шадангүй, мүнөө жэл Россельхозбанкһаа урьһаламжын мүнгэ абажа шадаагүй. Гэбэшье аймаг дотор хүдөө ажахы хүгжэжэ байна гэжэ тэмдэглэхэ хэрэгтэй. Малай тоошье олошорно, хү, мяханай үйлэдбэри хүгжэнэ, - гэжэ

Альбина Васильевна хөөрөбэ.

Аймаг дотор фермернүүдэй болон үмсын хэрэг эрхилэгшэдэй хүдэлөөн дэлгэрнэ. Хэрбээ анхан үмсын хэрэг эрхилэгшэд модо отолон худалдажа, ажал эрхилдэг наа, мүнөө хүдөө ажахын үйлэдбэри ехэ хүгжөөнэ. Нёдондо аяар 8 үмсын хэрэг эрхилэгшэд хүдөө ажахын үйлэдбэриин элдэб шэглэлээр: зүгын бал (тоһо) үйлэдбэрилгэ, чеснок ургуулха, хүнэй үйлэдбэри мэтын ажал эхилээ. Фермерэй ажал эрхилхэ болон мал худалдан абалгада тэдхэмжэ үгэхэ Гүрэнэй программанууд хүдөө нютагуудта фермерэй ажал хүгжөөнэ. Мүнөө жэл Бэшүүрэй аймагай үшөө 8 хүн ажал эрхилжэ эхилхэн фермернүүдые дэмжэлгын программада хабаадаха конкурсно мэдүүлгэнүүдые баряад, дүн хүлээжэ байна.

БЭШҮҮРЭЙ ТОС-УУД СУГЛААЛБА

"Бэшүүрэй аймагай өөһэдн хүтэлбэриин эмхинүүдые хүгжөөлгэ" гэхэн гаршаг доро аймагай ТОС-уудай ээлжээтэ суглаан үнгэрбэ. Энэ семинар-суглаанда аймагай хүдөө һуурингуудай толгойлогшонор, ТОС-уудай түрүүлэгшэнэр уригдаа. "Бэшүүрэй аймаг" гэхэн муниципальна байгуулалтын хүтэлбэрилэгшэ Виталий КАЛАШНИКОВ бүгэдые мэндэшлэн, хандаһан байна.

- Би эгээл түрүүшынхидэ ТОС-ой хүдэлөөн тухай дуулахадаа, ехэтэ гайхаа нэм. Энэ ажал нютагай захиргаан эрхилжэ ёһотой ха юм. Гэбэшье саашан гүнзэггөөр шудалхадаа, тон зүб ажал эрхилэгдэнэ гэжэ ойлгооб. Аймагай бюджетдэй мүнгэн эдэ бүгэдэ ажал эрхилгэдэ хаанашье хүрэнгүй ха юм. Гэбэшье хүн зон өөһэдөө, өөрингөө гараараа бодхоһон, зоёһон юумэея һандаргаахагүй ха юм даа,- гэжэ Виталий Георгиевич тэмдэглэбэ.

ТОС-ой хүдэлөөн Бэшүүрэй аймаг дотор яһала хүгжэжэ байна. Гурбан жэлэй саана энэ хүдэлөөнэй эхилжэ байха сагта 20 эмхинүүд байгуулагдаа нэн, мүнөө аймаг дотор 30 ТОС-ууд бии болонхой. Гэ-

хэтэй хамта Бэшүүрэй аймагай Депутатуудай соведэй түрүүлэгшэ Наталья Слепневагай хэлэнээр, бэшэ аймагуудта орходоо, Бэшүүрэй аймагта ТОС-ууд үсөөхэн юм. Ганса Захаминай аймагта аяар 150 эмхи байгуулагданхай, тэдэнэй 75 мүнөө жэлэй конкурс-харалганда хабаадаа.

-ТОС гээшэ өөһэднүүгөө нютаг дээрээ, өөһэднүүгөө байдал һайжаруулха, һонин, шанартай болгохо зорилготой хүн зоной нэгэдэл гээшэ. Аймагаймнай 30 эмхинүүдэй 15-ниинь мүнөө жэлэй конкурсно хабаадаад, булта илаһан байха юм. Үсөөншье наа, шанартай ажал эрхилхэнэй гэршэлнэ, - гэжэ Наталья Пантелеймоновна онсолбо.

Энэ семинар Хүдөө ажахын институттай ахалагша багша Дарима Бадмаева зорюута уригдаа. Тэрэ сугларгадта Буряад орон доторхи ТОС-ой хүдэлөөн тухай мэдээсээд, ТОС-ой түрүүлэгшэнэрые данса саарһаа зүб мүрөөр бүридхэхье һургаба.

Мүн энэ суглаанда ТОС бии болгохо һанал хүсэлтэй зон ерэхэ, мэдээсэлэй тухаламжа абаба. Эдэбхитэй ажаллажа байһан ТОС-ууд өөрингөө ажаябуулганууд тухай хөөрөжэ, дүршлөөрөө хубалдаба.

- Тус семинар ТОС-ууд хүгжэжэ байна гэжэ харуулаа. ТОС бүхэн өөһэдн шийдхэгдэхэ асуудалнуудтай байдаг. Ажал хөжөл байһан газарта элдэб асуудалнууд бии болодог ха юм. Мүнөөдэрэй шийдхэгдээгүй асуудал хадаа зарим нютагай толгойлогшонор нютагтаа бии болоһон ТОС-ой эмхинүүдые тоодоггүй, анхардаггүй байхадань, гайхалтай. ТОС ба нютагай захиргаан хэлээ ойлголсодоггүйн харамтай. Гэбэшье аймагай зарим нютагуудта хүтэлбэрилэгшэнь ТОС-ой эмхидэ арга зэргээрээ тухалжа, дэмжэжэ байдаг ха юм,- гэжэ Наталья Слепнева мэдээсэбэ.

Үнэхөөрөө, нютаг дээрнэ бии болоод, нютагайнаа зоной байдал һайжаруулха гэжэ оролдолго гаргажа байһан юрын зоние дэмжэхэгүй хайшаа хүтэлбэрилэгшэд гээшэб? Юу хэлэхэбши даа, жэшэнь, Бэшүүрэй аймагай Шэбэртэ һууринда нютагай клуб 29 жэлэй туршада ажаллангүй, сула хаалтатай байдаг. Зүгөөр олон зоной багтаамжатай томо клуб ганса Шэбэртын бэшэ, мүн тойронхи һуурингуудай зоной дунда соёл гэгээрэлэй ажал ябуулха аргатай ха юм.

ШАТАРАЙ МҮРЫСӨӨН ХАРАА МУУТАЙШУУЛАЙ ДУНДА ҮНГЭРӨӨ

НАЙХАН СЭДЬХЭЛТЭЙ ХҮНЭЙ НАНАНАЙНЬ ХЭРЭГ НЭРГЭЭГДЭБЭ

Бэшүүр тосхондо шатаараар хараа муутай эрэмдэг зоной район хоорондох мурысөөн үнгэргэгдэбэ. Энэ хэмжээ ябуулга Бэшүүрэй аймагай хараа муутай эрэмдэг зоной бүлгэмэй түрүүлэгшэ байһан Иннокентий Борисович Фалилеевий мүнхэ дурасхаалда зориулагдаа. Энэ хэмжээ ябуулга республикын хэмжээндэ үнгэргэхэ мүнгэн зөөриин үгы шалтаһаанаар ганса Кабанскын аймагай эрэмдэг зоние уриһан байна. Хоёр үдэрэй туршада үнгэрхэ шатар ба даам наадалгаар мурысөөндэ хабаадагшад өөрингөө мүнгэн зөөрөөр ерэнэн байна.

Иннокентий Борисович Фалилеев хадаа оройдол жэл арба һаратай байхадаа,

нохор болоһон юм. Тэрэнэй гэртэжин ажал хэхэ, өөрыгөө абажа ябахыень һургаһан юм. Гэбэшье байгалиин бэлгэлэһэн һүбэлгэн бэрхэ шадбаритай хадаа тэрэ гэрлээд, элдэб техникэ заһабарилдаг байгаа. Мүн аянга дуу, хүгжэмдэ абьяастай байжа, 33 жэлэй туршада хүүгэдэй сэсэрлигтэ хүгжэмэй багшаар ажаллаа. Иннокентий Борисович баяан болон бусад хүгжэмэй хэрэгсэлнүүд дээрэ ирагуу һайханаар наададаг байгаа.

Тэрэнэй дүрбэн хүүгэднэ эсэгынгээ мүнхэ дурасхаалда нигүүлэхсы жаса байгуулжа, Бэшүүрэй аймагай эрэмдэг зоной эмхидэ мүнгэн зөөрөөр тэдхэжэ байдаг.

- Манай эсэгэ аймагай хараа муутайшуулай бүлгэмэй түрүүлэгшээр ажалладаг байгаа. Нохоршье наа, харадаг зүрхэ сэдхэлээрээ үбшэн зо-

ной ядаралта байдал мэдэжэ, шадаха зэргээрээ тухалха, дэмжэхые оролдодог бэлэй. Бүхэли наһанда абамнай һайн хэрэг эрхилхэн юм. Мүнөө болотороо хүн зон абыемнай һанажа, дурсажа байһандань баяртайбди,- гэжэ басаганинь Светлана Шевальская хөөрөбэ.

Иннокентий Фалилеев ехэ һайнаар шатар наададаг байгаа. Эрэмдэг зоной хоорондо шатарай мурысөө эмхидхэжэ, республика дотор заншалта болгожо үнгэргэдэг нэн. Зүгөөр, наһа бараһанайн удаа энэ һайхан хэрэгын баһал мүнгэн зөөриин дуталдаһан шалтаһаа мартагдаһан байгаа.

Бэшүүрэй аймагай хараа муутайшуулай бүлгэм энэ мурысөө дахин нэргэхые Фалилеевий жасада хандаһан байна. Тиихэдэнэ тэдэ ехэтэ дэмжэжэ, энэ хэмжээ ябуул-

гым тэдхэмжэ эмхидхэгдээ.

- Манай үүсхэлые аймагаймнай хүн зон дэмжэжэ, мүн мүнгэ алтаар тухалаа. Бидэ иимэ хэмжээ ябуулгануудта Улаан-Үдэ, Байгал шадар ошодог гээшэбди. Эндэ һаяхан манай бүлгэмэй гшүүн Андрей Истомин Шэтэ хотодо үнгэргэгдэһэн хараа

муутайшуулай спартакиадада хабаадаад ерээ. Энэ хүндэ сагта бэе бээ дэмжэлсэжэ, дүнгэлсэжэ, байдал һайжаруулгын ажалай эрхилэгдэжэ байхада урматай, - гэжэ Бэшүүрэй аймагай хараа муутайшуулай бүлгэмэй түрүүлэгшэ Марина Савельева тэмдэглээ.

ГАЗАРАЙ АСУУДАЛ ШИИДХЭГДЭНЭ

Захиргаан бүхэнэй эгээл гол ажал бюджетдэй олзо орошо дүүргэлгэ болоно. Өөһэдн олзо бага орошотой Бэшүүрэй аймаг гаргашаа хүсэд бүглэжэ шаданагүй. Иимэ байдалые газарай асуудал шийдхэхэ зэргэтэй. Бэшүүрэй аймагай эд зөөриин ба газарай харилсаанай таһаг хүдөөгэй һуурингуудай толгойлогшонортой хүдөөгэй газарнуудые гуримшуулха талаар ажал эрхилжэ байна. Хэрбээ бүхы хэ-

рэглэгдэжэ байһан газарай түлөө налог түлбэри бүридхэгдэбэл, аймагай һан руу аяар 10 миллион түхэриг жэл бүри оруулагдажа байха нэн. Теэд мүнөөдөө оройдол 4 миллион түхэриг газарай налогоор ерэнэ бшуу.

- Манда бүридхэгдээгүй аад, эзэмдэгдэн, хэрэглэгдэжэ байһан газар ехэ олон. Хэрэглэһэнэйнгэн түлөө налог түлэнгүй. Тиимэһээ газарнуудай шалгалта хэгдэжэ байна. Энэниие бүридхэбэл, аймагай һангай бюджет

һайжарха нэн, - гэжэ аймагай захиргаанай хүтэлбэрилэгшын финансово ба экономика талаар орлогшо Альбина Кондакова тэмдэглээ.

Тэрэнэй хэлэнээр, эдэ газарнуудай ехэнхин хүдөө ажахын эзэлүүри. Ажахынууд тэдэ газарнууды хэрэглэхэ аргагүй, юуб гэхэдэ, тэрэ газарнууд хүдөөдэ ажаһуугшадта хубаарилһан пайнууд болоно. Тиимэһээ мүнөө хүдөө һуурингуудай толгойлогшод эдэ газарнуудай эзэдтэ өөһэдн зөөри болгожо дансалал-

га, бүридхэлгэ хэхэ, үгы наа, тэрэ пай газарнуудһаа арсажа, хүдөөгэй һуурингуудта дамжуулха тухай шийдхэбэри абахыень ойлгууламжын ажал ябуулжа байна. Хүдөөгэй захиргаанууд үмсын зөөриин асуудал мэдүүлгын ёһоор элирүүлжэ, хүдөө ажахынуудтай эдлүүриин ажал эрхилхэ тухай хэлсээ баталха болоно.

**Тус хуудана
Цырегма САМПИЛОВА
хэлбэлдэ бэлдэбэ.**

Понедельник, 8

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ДОБРОЕ УТРО', 'КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА', 'ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ', 'ЖИТЬ ЗДОРОВО!', 'МОДНЫЙ ПРИГОВОР', 'ВРЕМЯ ОБЕДАТЬ!', 'ДОБРОГО ЗДОРОВЬЦА!', 'ИСТИНА ГДЕ-ТО РЯДОМ', 'ДРУГИЕ НОВОСТИ', 'ПОНЯТЬ. ПРОСТИТЬ', 'Я ПОДАЮ НА РАЗВОД', 'ЖЕНСКИЙ ДОКТОР', 'ПРОСПЕКТ БРАЗИЛИИ', 'ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ С СУБТИТРАМИ', 'ДАВАЙ ПОЖЕНИМСЯ!', 'ПУСТЬ ГОВОРЯТ', 'ВРЕМЯ', 'ОТРАЖЕНИЕ', 'ВЕЧЕРНИЙ УРГАНТ', 'ВИКИНГИ', 'СЛИШКОМ КРУТА ДЛЯ ТЕБЯ', 'ГУРУ'.

«РОССИЯ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'УТРО РОССИИ', 'ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО', '1000 МЕЛОЧЕЙ', 'О САМОМ ГЛАВНОМ', 'КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ', '1000 МЕЛОЧЕЙ', '18.10, 20.40 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ', '15.50 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ', 'ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ', 'ОСОБЫЙ СЛУЧАЙ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ТАЙНЫ ИНСТИТУТА БЛАГОРОДНЫХ ДЕВИЦ', 'ВЕРОНИКА. ПОТТЕРЯНОЕ СЧАСТЬЕ', 'ПРЯМОЙ ЭФИР', 'СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!', 'ЛЮБОВЬ НА МИЛЛИОН', 'РАСКОЛ', 'ВЕЧНЫЙ ЧЕЛОВЕК, ИЛИ ПОВЕСТЬ ТУРИНСКОЙ ПЛАЩАНИЦЫ', 'ВЕСТИ +'.

КУЛЬТУРА

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ЕВРОНЬЮС', 'НАБЛЮДАТЕЛЬ', 'ОСТРОВА', 'ПОСЛЕСЛОВИЕ', 'АСМАТЫ', 'ВАЖНЫЕ ВЕЩИ', 'ЛИНИЯ ЖИЗНИ', 'ПИКОВАЯ ДАМА', 'ВЕЛИКАЯ КИТАЙСКАЯ СТЕНА', 'МОЛНИИ РОЖДАЮТСЯ НА ЗЕМЛЕ. ТЕЛЕВИЗИОННАЯ СИСТЕМА "ОРБИТА"', 'ЗАПАДНОЕВРОПЕЙСКАЯ МУЗЫКА ЭПОХИ МОДЕРНА', 'ЛУКАС КРАНАХ СТАРШИЙ', 'ПОЛИГЛОТ. ВЫУЧИМ АНГЛИЙСКИЙ ЗА 16 ЧАСОВ!', 'КТО МЫ?', 'ИСТОРИЯ МОРСКИХ СРАЖЕНИЙ', 'ЛИЯ АХЕДЖАКОВА. ОБАЯНИЕ ОТВАГИ', 'ПО СЛЕДАМ ТАЙНЫ', 'ЗАВТРА НЕ УМРЕТ НИКОГДА', 'УДИВИТЕЛЬНЫЙ МИР АЛЬБЕРАКАНА', 'ВСЛУХ. ПОЭЗИЯ СЕГОДНЯ', 'АКАДЕМИА', 'КОНЦЕРТ АКАДЕМИЧЕСКОГО ОРКЕСТРА РУССКИХ НАРОДНЫХ ИНСТРУМЕНТОВ ВГТРК'.

АРИГ УС

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'В ТУСКЛОМ ЦАРСТВЕ, СЕРОМ ГОСУДАРСТВЕ', 'ЧИПОЛИНО', 'ДАЧНЫЕ ИСТОРИИ', 'УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ', 'НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ', 'СЧАСТЛИВЫ ВМЕСТЕ', 'ДОМ-2. LIVE', 'БИТВА ЭКСТРАСЕНСОВ', 'ДЕЛАЙ НОГИ-2', 'УНИВЕР', 'ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС', 'БУДЬТЕ ЗДОРОВЫ', 'РЕАЛЬНЫЕ ПАЦАНЫ', 'САШАТАНЯ', 'ИНТЕРНЫ', 'УНИВЕР. НОВАЯ ОБЩАГА', 'УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ', 'НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ', 'СПОРТ-ЭКСПРЕСС', '50 ПЕРВЫХ ПОЦЕЛУЕВ', 'ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС', 'ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ', 'ОТСЧЕТ УБИЙСТВ'.

ТИВИКОМ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ДОМАШНИЙ ЗООПАРК', 'В ТЕМЕ', 'ВЫЖИТЬ В МЕГАПОЛИСЕ', 'АБИТУРИЕНТ', 'СПАЛЬНЫЙ РАЙОН', 'КАРТИНА НЕДЕЛИ', 'ПОРЯДОК ДЕЙСТВИЙ: ДУРНОЕ ВИНО', 'ЛЕСНЫЕ СЛОНЫ', 'СЕРИИ НОВОСТЕЙ ДНЯ', 'ДОКАЗАТЕЛЬСТВО ВИНЬ: ИСПОВЕДЬ УБИЙЦЫ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'АДЪЮТАНТЫ ЛЮБВИ', 'ВРЕМЯ ВЕДЬМ', 'МЫ ДВОЕ МУЖЧИН', 'ВАШЕ ПРАВО', 'ГЕОФАКТОР', 'УТУМАТА', 'ЗАЧАРОВАННЫЕ', 'ГОРЯЧАЯ ЛИНИЯ', 'ЛИЛИИ', '5 ИСТОРИЙ', 'НА ВСЕХ ШИРОТАХ', 'ТОП-МОДЕЛЬ ПО-АМЕРИКАНСКИ', 'ЗУРХАЙ', 'НОЧНОЙ КАНАЛ НА ТИВИКОМЕ'.

СТС «БАЙКАЛ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ', 'ПРИКЛЮЧЕНИЯ ДЖЕКИ ЧАНА', 'МАЛЕНЬКИЙ ПРИНЦ', 'ЧАРОДЕЙКИ', 'ЭКСТРИМ-ШОППИНГ ШОУ "КОРОЛЕВА ШОПИНГА"', '6 КАДРОВ', 'МЕСТНОЕ ВРЕМЯ НА СТС-БАЙКАЛ', 'ВОРОНИНЫ', 'ДАЕШЬ, МОЛОДЕЖЬ!', 'ШОУ "УРАЛЬСКИХ ПЕЛЬМЕНЕЙ"', 'БЕЗ ЛИЦА', 'ЛЮДИ ХЭ', 'ТЕОРИЯ БОЛЬШОГО ВЗРЫВА', 'ТРИ БЕГЛЕЦА', 'ТЕХНИЧЕСКИЙ ПЕРЕРЫВ'.

НТВ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes program 'НТВ УТРОМ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА', 'СЕГОДНЯ', 'ДО СУДА', 'СУД ПРИСЯЖНЫХ', 'УЛИЦЫ РАЗБИТЫХ ФОНАРЕЙ', 'ОБЗОР. ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ', 'ПРОКУРОРСКАЯ ПРОВЕРКА', 'БРАТАНЫ', 'МОСКВА. ТРИ ВОКЗАЛА', 'МЕНТОВСКИЕ ВОЙНЫ', 'СЕГОДНЯ. ИТОГИ', 'ГЛУХАРЬ. ПРОДОЛЖЕНИЕ', 'ЛУЧШИЙ ГОРОД ЗЕМЛИ', 'ДИКИЙ МИР', 'ХОЛМ ОДНОГО ДЕРЕВА', 'ГОСУДАРСТВЕННАЯ ЗАЩИТА'.

АТВ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ЧИСТОГО ЛИСТА', 'ОСТОРОЖНО, АФЕРА', 'ЛХАСА', 'ЕВРОМАКС', 'ОСТОРОЖНО, АФЕРА', 'ГЛОБАЛЬНЫЕ УГРОЗЫ', 'КОМЕДИАНТЫ', 'МУЛЬТФИЛЬМЫ', 'ОСТОРОЖНО, АФЕРА', 'МОСКВА МУЗЕЙНАЯ', 'ДВЕ СТОРОНЫ ОДНОЙ АННЫ', 'ПОТТЕРЯННЫЕ ГОРОДА ПРЕДКОВ', 'БЕРЕГИСЬ АВТОМОБИЛЯ', 'НАУЧИТЕ МЕНЯ ЖИТЬ', 'ДОКОПАТЬСЯ ДО ИСТИНЫ', 'СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ', 'ОТКРЫТЫЙ ЭФИР', 'ХРОНИКИ ВОСТОЧНОЙ СИБИРИ', 'ЛИНИИ СУДЬБЫ', 'НОЧНОЙ КАНАЛ АТВ'.

Вторник, 9

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ДОБРОЕ УТРО', 'КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА', 'ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ', 'ЖИТЬ ЗДОРОВО!', 'МОДНЫЙ ПРИГОВОР', 'ВРЕМЯ ОБЕДАТЬ!', 'ДОБРОГО ЗДОРОВЬЦА!', 'ИСТИНА ГДЕ-ТО РЯДОМ', 'ДРУГИЕ НОВОСТИ', 'ПОНЯТЬ. ПРОСТИТЬ', 'Я ПОДАЮ НА РАЗВОД', 'ЖЕНСКИЙ ДОКТОР', 'ПРОСПЕКТ БРАЗИЛИИ', 'ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ С СУБТИТРАМИ', 'ДАВАЙ ПОЖЕНИМСЯ!', 'ПУСТЬ ГОВОРЯТ', 'ВРЕМЯ', 'ОТРАЖЕНИЕ', 'ВЕЧЕРНИЙ УРГАНТ', 'ВИКИНГИ', 'ИЛЛЮЗИЯ ПОЛЕТА', 'ПУСТОГОЛОВЫЕ'.

«РОССИЯ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'УТРО РОССИИ', 'ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО', 'ТАЙЗАН', 'УЛГУР', 'О САМОМ ГЛАВНОМ', 'КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ', '1000 МЕЛОЧЕЙ', '18.10, 20.40 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ', '15.50 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ', 'ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ', 'ОСОБЫЙ СЛУЧАЙ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ОСОБЫЙ СЛУЧАЙ', 'ТАЙНЫ ИНСТИТУТА БЛАГОРОДНЫХ ДЕВИЦ', 'ВЕРОНИКА. ПОТТЕРЯНОЕ СЧАСТЬЕ', 'ПРЯМОЙ ЭФИР', 'СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!', 'ЛЮБОВЬ НА МИЛЛИОН', 'РАСКОЛ', 'ВЕСТИ +'.

КУЛЬТУРА

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ЕВРОНЬЮС', 'НАБЛЮДАТЕЛЬ', 'ОСТРОВА', 'БЛАГИЕ НАМЕРЕНИЯ', 'СКАЗКИ ИЗ ГЛИНЫ И ДЕРЕВА', 'ИСТОРИЯ МОРСКИХ СРАЖЕНИЙ', 'СПЕКТАКЛЬ "ПОДЛИННЫЙ ХУДОЖНИК, ИСТИННЫЙ АРТИСТ, НАСТОЯЩИЙ УБИЙЦА"', 'ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ С СУБТИТРАМИ', 'ЭЗОП', 'ЗАПАДНОЕВРОПЕЙСКАЯ МУЗЫКА ЭПОХИ МОДЕРНА', 'ПОЛИГЛОТ. ВЫУЧИМ АНГЛИЙСКИЙ ЗА 16 ЧАСОВ!', 'БОЛЬШЕ, ЧЕМ ЛЮБОВЬ', 'КТО МЫ?', 'ЛИЯ АХЕДЖАКОВА. ОБАЯНИЕ ОТВАГИ', 'ПО СЛЕДАМ ТАЙНЫ', 'ЗАВТРА НЕ УМРЕТ НИКОГДА', 'Б. БАРТОК. КОНЦЕРТ ДЛЯ АЛЬТА С ОРКЕСТРОМ', 'АКАДЕМИА', 'ВЕЛИКАЯ КИТАЙСКАЯ СТЕНА'.

АРИГ УС

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС', 'ПОГОДА', 'ГРОМОКОШКИ', 'ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС', 'УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ', 'НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ', 'ПОГОДА', 'М/Ф (6+)', 'ДОМ-2. LIVE', 'БИТВА ЭКСТРАСЕНСОВ', '50 ПЕРВЫХ ПОЦЕЛУЕВ', 'УНИВЕР. НОВАЯ ОБЩАГА', 'ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС', 'МИРОВЫЕ НОВОСТИ', 'САШАТАНЯ', 'ТОЧКА ЗРЕНИЯ', 'ДЮПЛЕКС', 'КОМЕДИ-КЛАБ. ЛУЧШЕЕ', 'ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ', 'ВСКРЫТИЕ ИНОПЛАНЕТЯНИНА'.

ТИВИКОМ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'В ТЕМЕ', 'ВЫЖИТЬ В МЕГАПОЛИСЕ', 'АБИТУРИЕНТ', 'НОВОСТИ ДНЯ', 'ГОРЯЧАЯ ЛИНИЯ', 'В ТЕМЕ', 'ЗУРХАЙ', 'НЕПРИРУЧЕННЫЕ', 'АГЕНТСТВО-2', 'Д/Ф "5 ИСТОРИЙ"', 'АДЪЮТАНТЫ ЛЮБВИ', 'АНГЕЛ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ВЕРТИКАЛЬ', 'ДОМАШНИЙ ЗООПАРК', 'ВЫЖИТЬ В МЕГАПОЛИСЕ', 'ЗАЧАРОВАННЫЕ', 'ВЕСТНИК НХ', 'ЛИЛИИ', 'НА ВСЕХ ШИРОТАХ', 'ТОП-МОДЕЛЬ ПО-АМЕРИКАНСКИ', 'НОЧНОЙ КАНАЛ НА ТИВИКОМЕ'.

СТС «БАЙКАЛ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ', 'ПРИКЛЮЧЕНИЯ ДЖЕКИ ЧАНА', 'МАЛЕНЬКИЙ ПРИНЦ', 'ЧАРОДЕЙКИ', 'ЭКСТРИМ-ШОППИНГ ШОУ "КОРОЛЕВА ШОПИНГА"', '6 КАДРОВ', 'МЕСТНОЕ ВРЕМЯ НА СТС-БАЙКАЛ', 'ВОРОНИНЫ', 'ДАЕШЬ, МОЛОДЕЖЬ!', 'ШОУ "УРАЛЬСКИХ ПЕЛЬМЕНЕЙ"', 'ТРУДНАЯ МИШЕНЬ', 'ЛЮДИ ХЭ', 'ТЕОРИЯ БОЛЬШОГО ВЗРЫВА', 'АМЕРИКАНСКИЙ ЖИГОЛО', 'ТЕХНИЧЕСКИЙ ПЕРЕРЫВ'.

НТВ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes program 'НТВ УТРОМ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'СЕГОДНЯ', 'ДО СУДА', 'СУД ПРИСЯЖНЫХ', 'УЛИЦЫ РАЗБИТЫХ ФОНАРЕЙ', 'ОБЗОР. ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ', 'ПРОКУРОРСКАЯ ПРОВЕРКА', 'БРАТАНЫ', 'МОСКВА. ТРИ ВОКЗАЛА', 'МЕНТОВСКИЕ ВОЙНЫ', 'СЕГОДНЯ. ИТОГИ', 'ГЛУХАРЬ. ПРОДОЛЖЕНИЕ', 'ГЛАВНАЯ ДОРОГА', 'ЧУДО ТЕХНИКИ', 'ДИКИЙ МИР', 'ХОЛМ ОДНОГО ДЕРЕВА', 'ГОСУДАРСТВЕННАЯ ЗАЩИТА'.

АТВ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ЧИСТОГО ЛИСТА', 'ОСТОРОЖНО, АФЕРА', 'СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ', 'ОТКРЫТЫЙ ЭФИР', 'ЧИСТОГО ЛИСТА', 'КОМЕДИАНТЫ', 'ОСТОРОЖНО, АФЕРА', 'МОСКВА МУЗЕЙНАЯ', 'ДВЕ СТОРОНЫ ОДНОЙ АННЫ', 'ДОКОПАТЬСЯ ДО ИСТИНЫ', 'ЛИНИИ СУДЬБЫ', 'В ДЖАЗЕ ТОЛЬКО ДЕВУШКИ', 'КУРУМКАНСКАЯ ЛЕГЕНДА', 'НАУЧИТЕ МЕНЯ ЖИТЬ', 'ТАЙНЫЕ ЗНАКИ', 'ЕВРОМАКС', 'ХРОНИКИ ВОСТОЧНОЙ СИБИРИ', 'ЛИНИИ СУДЬБЫ', 'ГЛОБАЛЬНЫЕ УГРОЗЫ', 'НОЧНОЙ КАНАЛ АТВ'.

Среда, 10

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ДОБРОЕ УТРО', 'КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА', 'ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ', 'ЖИТЬ ЗДОРОВО!', 'МОДНЫЙ ПРИГОВОР', 'ВРЕМЯ ОБЕДАТЬ!', 'ДОБРОГО ЗДОРОВЬЦА!', 'ИСТИНА ГДЕ-ТО РЯДОМ', 'ДРУГИЕ НОВОСТИ', 'ПОНЯТЬ. ПРОСТИТЬ', 'Я ПОДАЮ НА РАЗВОД', 'ЖЕНСКИЙ ДОКТОР'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ПРОСПЕКТ БРАЗИЛИИ', 'ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ С СУБТИТРАМИ', 'ДАВАЙ ПОЖЕНИМСЯ!', 'ПУСТЬ ГОВОРЯТ', 'ВРЕМЯ', 'ОТРАЖЕНИЕ', 'ВЕЧЕРНИЙ УРГАНТ', 'ВИКИНГИ', 'ФОРС-МАЖОРЫ', 'БОЛЬШЕ ЛЮДИ НЕ УМЕЮТ ПРЫГАТЬ', 'ЕВГЕНИЙ МАТВЕЕВ. ВСЕМ СЕРДЦЕМ - РАЗ И НАВСЕГДА'.

«РОССИЯ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'УТРО РОССИИ', 'ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like '1000 МЕЛОЧЕЙ', 'О САМОМ ГЛАВНОМ', 'КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ', '1000 МЕЛОЧЕЙ', '18.10, 20.40 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ', '15.50 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ', 'ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ', 'ОСОБЫЙ СЛУЧАЙ', 'ТАЙНЫ ИНСТИТУТА БЛАГОРОДНЫХ ДЕВИЦ', 'ВЕРОНИКА. ПОТТЕРЯНОЕ СЧАСТЬЕ', 'ПРЯМОЙ ЭФИР', 'СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!', 'ЛЮБОВЬ НА МИЛЛИОН', 'РАСКОЛ', 'ИКОНА', 'ВЕСТИ +'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ЕВРОНЬЮС', 'НАБЛЮДАТЕЛЬ', 'БЛАГИЕ НАМЕРЕНИЯ', 'НАСЛЕДНИКИ ГИППОКРАТА', 'ИСТОРИЯ МОРСКИХ СРАЖЕНИЙ', 'СПЕКТАКЛЬ "ПОДЛИННЫЙ ХУДОЖНИК, ИСТИННЫЙ АРТИСТ, НАСТОЯЩИЙ УБИЙЦА"', 'БОЛЬШЕ, ЧЕМ ЛЮБОВЬ', 'ПОСЛЕ СМЕРТИ', 'СЧАСТЬЕ ВЕЧНОЙ НОЧИ', 'ВЛАСТЕЛИНЫ КОЛЬЦА. ИСТОРИЯ СОЗДАНИЯ СИНХРОФАТОТРОНА', 'ЗАПАДНОЕВРОПЕЙСКАЯ МУЗЫКА ЭПОХИ МОДЕРНА'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ПОЛИГЛОТ. ВЫУЧИМ АНГЛИЙСКИЙ ЗА 16 ЧАСОВ!', 'СКАЗОЧНАЯ ЖИЗНЬ. НАДЕЖДА КОШЕВЕРОВА', 'КТО МЫ?', 'МЛЕКОПИТАЮЩИЕ ПРОТИВ ДИНОЗАВРОВ', 'ЛИЯ АХЕДЖАКОВА. ОБАЯНИЕ ОТВАГИ', 'ПО СЛЕДАМ ТАЙНЫ', 'ЗАВТРА НЕ УМРЕТ НИКОГДА', 'ЧУЖИЕ КВАРТИРЫ', 'АКАДЕМИА', 'КАЕДРАЛЬНЫЙ СОБОР В ШАРТРЕ', 'ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС', 'ПОГОДА', 'ГРОМОКОШКИ'.

Соёлма ДАГАЕВА:

“ТҮГНЫНГӨӨ ТАЛЫЕ НЭРГЭЭХЭ ХҮСЭЛТЭЙБ”

Түгнын тала хэр үгһаа хойшо ямаршые хүсэнэй үрдэ толгойгоо гүнхүүлхагүй, дабашагүй бэрхэшээлнүүднээ гэдэргээ сүхарихагүй зориг түгэлдэр баатарнүүдаараа, хурса ухаатай, холын бодолтой, арад зондоо үрбашагүй дүратай хатан дангинанаараа суурхадаг байһан гэжэ мэдэжэ. Илангаяа түрүүшын бүрээд үзэглэл зохёонон Суулгын дасанай шэрээтэ Ринчин Номтоев, гүлмэрхэн наһандаа Хориин тайшаа Дамба-Дүгар Иринчөөвэй наһанай нүхэр болонхон Шойжид хатан, арад зонойнгоо зол жаргалай түлөө ами наһаяа үгэһэн Абжаа удаган аша тунхатай хэрэгүүдээрээ түүхымнай хүүданада мүнхэлэгдэнхэй.

Харин мүнөөшье сагта нютаг нугаяа нэрлүүлэн суурхуулжа, хүн зонойнгоо түлөө оролдожо ябаһан Түгнын талын хүбүүд, басагадай олон байһаниинь хайшаалтай: “Учнабай” дарга Дарима Батуева, “Оптика Сэсэгэй” хүтэлбэрлэгшэ Сэсэг Шабакова, Сурхарбаанда оло дахин илагша Илья Санжеевич Гармаев болон бусад. Тэдэнэй тоодо “Информ Полис” хэблэлэй байшангай дарга Соёлма Дагаева оролсоно гэхэдэ, алдуу болохогүй. Юуб гэбэл, Соёлма Баяртуевна бүлэг нүхэдтээ, эдэбхитэй нютаг-архидтаа суг хамта Түгнын талын ажаһуугшадай ажабайдал хайн тээшэн хубилгаха, хүр хүлдые нь үргэхэ гэһэн нангин зорилго урдаа табинхай юм. Энээн тухай манай хөөрлөдөөн.

- Соёлма Баяртуевна, мүнөө Суулгын дасан нэргээхэ талаар ехэ ажал ябуулагдажа байна, та эмхидхэлэй хороондо оронхойт. Энэ хэрэгтэ мүнэн зөөри сүглуулагдана. Тийн таниие гэр бүлынгөө зүгһөө ехэ мүнэг үргөө гэжэ дуулааб...

- Гансашье би бэшэб. Эндэ олон хүн, эмхинүүд хабаадана. Жэшэнь, “Информ Полис” хэблэлэй байшан дасанда пластик сонхонуудые табиха... Мүн Суулгаһаа, Алташаһаа, тоонто нютаг Зандинһаамни гарбалтай бэрхэ, урагшаа наһаатай хүнүүд энэ хэрэгтэ хүсэ шадалаа элсүүлэнхэй. Суулгын дасан баян түүхэтэй юм: анхан Зандинда хори буряадуудай түрүүшын дасан боложо мүндэлөөд, удаань шаташаһан. Тийхэдэнь тэрэниие Суулгада дахин бодхоогоо. Совет үедэ олонхи дасангууд хандаргагдажа, манайшье дасан хохидоһон. Мүнөө гансал ханануудын үлэнхэй. Харин Зандинда дасанай нуурида субарга бүтээгдэнхэй. Тэндэ хүнүүд ошохо, ходо мүргэдэг.

- Мүнөө сагта олонхи хүдөө нютагууд “үншэршэнхэй” гэшэ ааб даа. Та нютагтаа айлшалхандаа, хүн зоной ажабайдал харанат. Ямар аргаар байдалынь хайжаруулхаар гэшэб? Түсэбүүд бии гү?

- Түгнын тала үржэлтэй хүрһэтэй, тобир тарган мал тэжээ гэхэндэл, хайн бэлшээрлэй. Тиймэһээ мал ажал эрхилхэдэл тааруу. Хамба лама Дамба Аюшевше залуушуулые дэлгүүрнүүдэй харуулашад болошоод байнхаар, нютагаа бусажа, үхэр малаа тэжээгтэ гэжэ ходо заадаг. Энэнь тон зүб. Жэшэнь, Зандиние абаад харахада, анхан буряад хэлэнэй, соёлой үлгы гэжэ бүхы республикада суурхадаг, тала дайдаараа тоогүй олон адуутай, үхэр малтай нилээд ехэ нуурин байһан аад, мүнөө тэндэ оройдоол арбаад үрхэтэ айл үлэнхэнхэй. Нургуули хаагданхай, клуб хандаранхай, магазин гэжэ оройдоо угы, автобусшые тийшэ ошодоггүй.

Соёлма Дагаева,
генеральный директор
ИД-Информ Полис

Фотограф — Ира Халмаева

Нютагаа нэргээхын тула нэн түрүүн хүн зоноо бусааха хэрэгтэй. Жэшэнь, би гэртэхинэйнгээ буусада хамһабарин ажахы нээжэ, мал тэжээхэ хүсэлтэйб. Нёдондо обоодоо ошоходоо, гэрийнгээ хооһон нуури хараад, досоомни ёг гэжэ. Тийн тэрэ газараа худалдажа абааб. Мүнөө жэлдэ гэрэй нуури табижа, бага-багаар барилга эхилжэ ханаатайб. хайн гэр бодхоогоод, хамһабарин ажахы эмхидхэ хаамни, тэндэмни хүдэлхэ уладууд заатагүй олодо. Гадна Зандинһаа гарбалтай бусад хүнүүдэй иимэ ажахынуудые нээжэ эхилэхэ хаань, нютагтамнай хүн зон олошорхо. Энэ түрүүшын алхам болоно. Сашадаа нургуули хударһаа захалаад, тоонтоёо шата шатаар нэргээхэбди.

Жэшэнь, мүнөө буряад хэлээ нэргээе гэлдэнэбди. Улаан-Үдэдэ ажаһуудаг гэртэхинэй хүүгэдтэ түрэл хэлынь үзүүлжэ гэшые хаань, 1-дэхи лицей-интернадһаа бэшэ буряад нургуули гэжэ үгы. Тиймэһээ баһал түрүүшын алхам болгожо, Зандинда буряад хэлэ, ёһо заншал шудалалгын шэглэлтэй хүүгэдэй зунай лагерь нээхэдэ болоно. Энэ хадаа минни баһа нэгэ уялгага зорилго гэшэ. Ганса гэр бараандэа буряадаараа хөөрлөдөөд, хэлэндэ нургажархихань бэрхэтэй. Юундэб гэхэдэ, жэнхэни буряадаараа хөөрлөдэжэ шадаха гэртэхинше үсөөн ха юм. Энэ хэрэгтэ зандинархиние хабадуулханда болохо. Тиймэһээ тэдэмнай үхибүүдтэ буряад дуунуудаа зааха, арадайнгаа түүхэтэй танилсуулха, түрэл хэлэн дээрэнь дуугаргажа нургаха аргатай. Хотын хүүгэд хайшан гээд анхан сагта арһа элдэдэг, мал харадаг, тоһо зөөхэй буйлуулдаг байгааб гэжэ ехэ хонирхохо нэн. Үхибүүд хурьга эльбээд үзэхэ гү, али ээрсэгээр нооһо ээрэжэ туршаха дуратай байхал даа. Эдэ бүгэдые бээлүүлхын тула зоной байра байдал зохёохо шухала. Худаг барихаһаа эхилээд, хэжэ ажал дүүрэн. Тээд бага багааршые

хаань юумэ хэжэл байхада, һүүлэй һүүлдэ хэрэг бүтэдэг ха юм.

Үшөө нэгэ ханал бодол гэхэдэ, мүнөө фермернүүдтэ тэдхэмжэ мүнэн үгтэдэг. Зүгөөр энэ дэмжэлгэнь ехэнхидэ хүл дээрээ гараһан, шадалтай фермернүүдтэ хараалагданхай. Иимэ байдалда бага зөөритэй, үсөөн үхэр малтай хүнүүд тоогдонгүй үлэшэнэ. Минни ханахада, гурбахан үхэртэй хүнүүдтэ баһал туһаламжа үзүүлэгдэхэ ёһотой. Энэ асуудалые шидхэбэл, бага нууринуудые нэргээжэ боломоор. Намааршые бодоод үзэхэдэ, би хамһабарин ажахы нээжэ гэхэдэ, даб дээрээ аргагүйдэнэб. Нэгэл түгал худалдажа абанхайб. Мүн Бато Семеновой Хэблэлэй байшандамнай бэлэглэнэн унаган бии.

Бүхыдэнь абаад харахада, нуурин бүхэниие нэргээхэ ямар нэгэн арга байна. Жэшэнь, Хүсөөтэдэ хүүгэдэй сээрлиг нээжэ хэрэгтэй. Боом нютагта гоё хайхан нуур бии, тэндэ байгаали хамгаалгын дэбисхэр эмхидхэхээр. Гашей шадар Алташын-Адагай заказник байна. Аршаан булагууд, шүтэлгын газарнууд олон. Үнэн дээрээ нютагаа нэргээхэ гэбэл, арга боломжонууд биил даа. Мухар-Шэбэрэй аймагта аяншалгыше хүгжөөхөөр: татаарнууд, шэмээшгүүд, буряадууд ажаһуудаг ха юм. Мэргэдэй хэрэм гэжэ байна, Табан хурган, Балтын хажууда сонгоол болон хори буряадуудай түрүүшынхией уулзаһан газар бии... Нютаг бүхэндэ юу хэжэр бэ гэжэ хайса шүүжэ үзэхэ хэрэгтэй.

Юундэ хүнүүд хүдөөһөө гаража ошоноб? Ажалгүйдэнэ ха юм. Иигээд лэ гараа дэлгээд нуугаа хаамнай, саашадаа бури хэсүү болохо, хүдөөгэймнай зон хото ерээд лэ, мүрөө алдаха. Тэдэнэй ханал бодолые хубилгаха, малша, таряаша зоние хүндэтэй болгохо шухала. Бодото дээрээ бэрхэ фермернүүд хотодо ажаһуудаг олзын хэрэг эрхилгэшэднээше баян байдаг.

- Танай ханал бодолнууд

ехэ хайшаалтай. Зүгөөр олонхимнай ажалһаа залхуурдаг болонхой. Мүртэй ажал олодоногүй гэжэ шалтаад, мүнөө саг хүндэ болошоо гэжэ бээе үмөөрөөд лэ, нэгшые оролдогдог гаргадаггүй хүнүүд үсөөн бэшэ...

- Түүхэ хэды болоод лэ, дахин дабтагдадаг гэжэ зүб хэлсэдэг: хандаралай удаа нэргэлгэ, удаань дахин доройтогдо, нэргэлгэ...

Колхоз, совхозуудай хандархада, бүхы таряалан газарнууднай, бэлшээринүүднай хэрэглэгдэхээ болижо, нэгэ талаар газарнай амараад абаа. Минни ханахада, мүнөө нэргэлгын саг туласа ерэнхэй. Хүн зоннайшые газар дээрээ хүдэлхэ хэрэгтэй гэжэ ойлгожо эхилээ. Бишые хадаа Улаан-Үдэдэ ажалтай, сүлөөгүй хэбэртэй хүн аад, үхэр мал бариха дуратай, байгаалидаа, газартаа дүтэ байхаяа оролдодог болонхойб. Юундэ бидэ мал ажаалаар амидардаг байһан элинсэг хулинсагуудай үри хадаһад аад, хаана холоһоо асарагдаһан мяха, хү хэрэглэхэ болоо юмбиди? Тийгээдшые тэдэнэйнь сохом хайн шанартайе яжа мэдэхэбиди? Удахагүй би аша гушанартай болохоб. Тэдэнээ элдэб холисогүй, бээдэ хорогүй сэбэр эдэе хоолоор тэжээхээ ханааб. Намда адляар бододог зон олон гэжэ ханааб.

- Соёлма Баяртуевна, эдэ бүгэдые бээлүүлхэ зорилго урдаа табяа хадаа та зонойнгоо түлөө наһагаа зободог байханаа гадна шүрэн бэрхэ, олониие хойноо дахуулха хүсэтэй хүнта.

- Сэхыень хэлэхэдэ, би шүрэн, түргэ мэргэн бэшэб. Багадашые шүрэн бэрхэ байгаагүйб, эдэби үүсхэл ехэтэй хэмби гэжэшые ханадаггүйб. Номгон даруу, аалихан, хүлээсэтэй, тэсэмгэй зантай байгааб. Мүнөөшье тиймэ зандааб. Гэбэшье, ажабайдал хээээб даа нэгэтэ шамые урагшань даб гүүлээрхидэг. Жэшэнь, аалиншые хаам, намайе 9-дэхи класста комсоргоор хунгаа.

Хүнэй нюурта сэхэ хэлээрхидэг зондо нэгэ бага атаархадаг хэмби. Зүгөөр мүнөө хэн нэгэндэ тиймэшиимэш гэжэ хэлэхээ яарадаггүйб, ходо бээ барихаш, хүниие шоо үзэдэггүйб. Хэрүүл шууяанда орохо дурегүй хадаа дан зөөлэн зантайш гэжэ оло дахин хэлүүлэнби. Тээд түргэн түүхэй байнхаар, удаан дамай байһаниинь дээрэ.

Минни эсэгэ Баярто Одоевич киномеханигаар, эжымни Вера Бальжинимаевна почтальонор хүдэлдэг байгаа. Тэрэ үедэ 6 наһатай би эжыдэе туһалха гэжэ почтыень тараадаг хэм. Удаань гэртэхинэйнгээ Суулгын совхозой Гашейн таһагта хониндо хүдэлжэ эхилхэдэнь, хоёр дүүнэртээ Суулгын интернадта байраар нурадаг болоод, амаралтын үдэрнүүдтэ гэртээ ошохо машина бэдрэдэг байгааб. Юуб гэбэл, холын гүүртэнүүдэй хүүгэдые совхозой автобус гэр гэртэн тарааха ёһотой аад, ехэнхидэ бидэнэй хойноһоо ерээдэггүй нэн. Тийхэдэнь 6-дахи класста нурадаг би эгшэ хүн гэшэб гэжэ, гэртэхинэйнгээ сүлөө таһалхагүйн тула Суулга соогуур ябажа, машина, трактортай зонтой хөөрлөдэжэ, гэртээ буулгуулдаг байгааб. Үнгэрхэдөө, мүнөө неделидэ энэ хүндэ, нүгөө долоон хоногто тэрэ хүндэ хандахаб гэжэ түсэб табиаш.

- Та мүнөө республика дотор тон мэдээжэ сониний, ехэ гэшын хэблэлэй байшанай хүтэлбэрлэгшэ. Сэтгүүлшэней ажалда яагаад эрээбта?

- Хуби заяамни гэжэ ханагшаб. Юундэб гэхэдэ, анха түрүүн баг-

шанарай институтта шалгалта бариха гэжэ байхадам, намайе танил талаараа орохо болонхой гэжэ худал зугаа гараа юм. Тийхэдэнь би эхэ эсэгээ хэлсүүлхэгүйн тула дансануудаа һөөргөнэ абаад, гэртэхиндээше хэлэнгүй, Эрхүү гарашооб. Тэндэ нуража байха үедөө наһанайнгаа нүхэртэй танилсаад, гэр бүлэ болообди. Вячеслав түрүүн дүүргээд, Улаан-Үдэдэ ажал олонгүй, “Тарбагатайская нива” сониндо хүдэлжэ эхилээ. Удаань 1992 ондо “Информ Полис” нээхэдэнь, “Бурятия” сониндо хүдэлжэ байһан би нүхэртээ хамтараад, сониннай энэ болотор хүгжөө.

- Иимэ ехэ эмхи хүтэлбэрлэхэдэ хүндэ гү?

- Бэлэн бэшэ. Зүгөөр манай Хэблэлэй байшанда ехэ бэрхэ, урид наһаатай, ажалаа сэгнэдэг, сэхэ сэбэр зантай, эбтэй зетэй хүнүүд хүдэлдэг нэн тула ажал хэрэгнай ехэнхидэ урагшатай байдаг. Суг хүдэлдэг нүхэдни туйлаһан амжалта дээрээ тогтошонгүй, шэнэ арга боломжонуудые олоод лэ, тэдэнэ бээлүүлхээ оролдодог. Гадна ямаршые сагта намайе дэмжэдэг, ходо туһалжа байдаг юм. Энээнэнь би ехэ баяртайб.

- Хүнэй ямар абари зан танда тон сэнтэйб?

- Хүн бүхэниие хүндэлжэ, зондоо туһатай байха хэрэгтэй. Энэ дүримые би гэртэхинэйнгээ жэшээгээр ходо сахихаяа оролдодогби. Эхэ эсэгэмни дээдэ нургуулигүй байһаншые хаа, боро ухаагаараа нилээд хүгжэнги нэн. Тэдэ наһан соогоо хүндэ нэгшые муу юумэ хэлэ үзөөгүй, хазагай үгшые хэлээгүй, аргатай хаа, хүндэ туһалхые оролдоо. Хамагые ойлгожо, бүхые багтаажа шададаг бэлэй. Би мүнөө эхэ эсэгынгээл буянгаар ажаһууна. Нютагаа ошоходош, нүхэдэнь намайе дулааханаар угтадаг, ехэ дүтөөр ханадаг. Тэбэрхэ, таалаха. Тийхэдэнь эхэ эсэгэмни үглын гэжэ ойлгодогби, гэртэхинэйнгээ нэрэ хайханаар нэрлүүлжэ ябахаяа оролдодогби.

- Соёлма Баяртуевна, та эсбэрлэтэй, сүлөөгүй ажалтайд, олонийтын ажабайдалда эдэбхитэйгээр хабаадагта. Хаанаһаа хүсэ шадал абадаг гэшэбта?

- Наһанайнгаа нүхэрэй, үхибүүдэйнгээ дэмжэлгэһээ. Хүн бүхэндэ гэр бүлын дүхэригһөө дулаахан юумэн үгы ха юм. Би хоёр хубуутэйб, тийхэдэ дүүнэриймни хоёр хубууд бидэнтээ ажаһуудаг. Түрэлхид гаралхидни, түрэл нютагни, Байгал далаймни намда хүсэ зориг үгэдэг. Жэшэнь, Байгал далайн эрье дээрэ үнанийн долгилхые хаража нуурадаг, бүхы шийдхэгдээгүй асуудалнуудни багахан, бирагүйхэн бэрхэшээлнүүд шэнгээр үзэгдэдэг. Зандин тоонтоёо ошоходоо, Түгнынгөө талаһаа хүсэ абадагби. Түрэлхидтээ уулзахадаа, зүрхэ сэдхэлээрээ амардагби. Мүнөө абгамни Улаан-Үдэдэ ажаһуудаг. Айлшалжа ошоходоо, таһалһан талхатай шүлынь яаралгүйхэн амтархан уужа байхадаа, эхэ эсэгэ тухайм, балшар наһан тухайм хөөрөөнүүдыень шагнаха дуратайб. Эжы абашни тиймэ байгаа, ши багадаа иигэжэ хэлэдэг байгааһ гэжэ нэгэл хөөрөөнэй ходо дабтагдадагыше хаань, ехэ дуратайгаар шагнажа, зүрхэ сэдхэлшын тэниидэг. Хэрбээ удаан сагта нютагаа ошоогүй хаа, намда муу байдаг.

- Соёлма Баяртуевна, хайн даа. Нютагаа нэргээхэ гэхэн нангин хэрэгтэтай амжалта хүсэнэбди.

Дыжит МАРХАДАЕВА.

Монголшуудай уг баялиг

ГАЙХАМШАГТА МОНГОЛ УРТЫН ДУУН "НҮҮДЭЛШЭДЭЙ АЯ ДУУН" ФЕСТИВАЛЬДА

Монгол үндэштэнэй уртын дуунтай (ута дуун) сасуулмаар гайхамшагта урлиг энэ дэлхэйдэ угы, иимэ утар татажа, уянгатуулан гүйсэдхэгдэдэг дуун ямаршые арадта байхагүй.

УРТЫН ДУУН ТУХАЙ

Хамагай урта дуулахада, тон хүшэр гээд, монгол үндэштэнэй уртын дууе Гиннессэй туйлалтануудай номдо орууланхай.

Уртын дууе хүн түрэлтэнэй оюунай ехэ бүтээл, монгол арадай уг баялиг гэжэ ЮНЕСКО 2005 онһоо Дэлхэйн соёлой санда бүридхэн абанхай. Энэнь уртын дуунай онсолиг, гайхамшагтай һонин урлиг байһые гэршэлнэ. Уудам тэнигэр нугалаануудтай, олон янзын уянгата шэмэгүүдтэй, хүнэй сэдхэлые хүгжөөхэ шадалтай уртын дуун Монгол соёлой тулгын гурбан шулуунай нэгэн гэхэдэ, алдуу болохогүй.

XXI зуунда монгол үндэштэнэй уртын дуунай үнэ сэнтэйнэ үлүү ехээр мэдрэгдэжэ байна. Дуушад үргэн уужам талада гараад дуулахадаа, үнгэрлэн болон ерээдүй тухай ханаа бодолоо эхэ нутагтаа дамжуулдаг байһан. Энээнэе "Тэнгэрийн болон сэдхэлэй ая дуунай түгэлдэр һайхан нэгэдэл", "Хүн байгаали хоёрой үндэр хэмжээнэй түгэлдэр сүлөөтэй нэгэдэл" гээд эрдэмтэд тэмдэглэнхэй.

УРТЫН ДУУНАЙ ОНСО ШЭНЖЭНҮҮД

Уртын дуунай үгэнь үсөөн, аянь ута, хүнгэнөөр суурятан эдэлжэ, тала нутагтай басагад, хүбүүдэй уужам сэдхэлые онсолон харуулан гэжэ ханамаар. Уртын дууе морин хууртай ба лимбэтэй хабсарган хүгжэмдэбэл, эгээл тааруу.

Монгол арадай уртын дуун ута ба богони гээд хубаагдадаг. Уртын дуун дотороо айзам, суман болон бэсрэг дуун гээд илгардаг. Уртын дуун тухай "Айзангийн гучин хоёр, хангайн найм" гээд урданай үгэ байдаг.

Мүнөө үеын зоной энэ уламжалалта урлагай гайхамаар нэгэдэхинь гэхэдэ – урта, жэшэнь, 4 минута үргэлжэлдэг юрын ута дуун арбахан үгэтэй байжа болохо. Баһал тиигээд нэгэ үгые олон хөг (тональность) аялга дамжуулан дуулахада, нэгэ дуун 30 минута дуулагдажа болохо. Харин

мүнөө ехэнхидэ уртын дуунай эхиенэ дуулаад лэ болишодогын харамтай.

Хоёрдохинь гэбэл, хэлбэринь элбэг гэхэдэ, дуушан дээрэ, нарин үнгөөр дуулажа байгараа, гэнтэ хоолойн бүдүүн үнгэтэй боложо дуулаад, дахяад нарин үнгэндөө шэлжэн хүрэхэ байха юм.

Уртын дуун дуушанай шадабарие харуулдаг. Хоёр октава үлүүтэй дуулагдадаг уртын дуу яажа дууланаб гэжэ ойлгуулхада, нэгэ эгшэг 11 эгшэгые дабаад, хоолой нарин болоод, дахяад дээшээ 11 эгшэгые дабажа, бүришые нарихан болодог. Иимэ ехэ зайтай уртын дуунуудай доошоо баһал замбараагүй бүдүүн болодогынь гайхалтай.

Уртын дуу дуулахын тула дуушан хүн наада таладаа хоёр цараа – хоёр октава диапазонтой хоолойтой байха ёһотой. Эргэтэй дуушан баргил – баритон, цээл – тенор, эмэгтэй дуушан цөли тунгалаг – сопрано, уран тунгалаг – лирическое сопрано гэхэн хоолойн хэмжээтэй байхадаа, уртын дуу дуулажа шадаха юм байна.

МОНГОЛ УЛСЫН АНХАНАЙ СҮЛДЭ ДУУН (ГИМН)

Уртын дуунай түүхэ тухай хэлэбэл, хамагай эртын баримта 2000 гаран жэлнүүдэй урда Хүннү уласай Шаньюутай холбоотой гэе, энээнэе гэршэлхэн уртын дуун тухай домог байха. XIII зуунһаа дуулагдаһаар дамжан ерэхэн "Эртний сайхан" гэхэн дуу монгол уласай анханай түрын дуулал гэдэг. Чингисхаанай Улас түрэдэ дуулагдадаг байһыень дуунай үгэнүүд гэршэлнэ:

Эртнээ сайхан
ерөөлөөр үү,
Энээ Монголын

оронд-нээ,
Эзэн Чингис хааныхаа
Язгуурын эчээ бүрдвээ.
Тэнгэр мэтүү заяатай,
Тэгший таван оюунтай,
Тэнгэр уужим зарлигтай
Тэнгэрийн минуу үр сад

билээ.
Олон одону дунд эчээ
Сарану гэрэл тодорхой,
Олон хүмүүнү дунд эчээ
Яндар мэт чимигтэй,
Сүмбэр уулийн оройгоо

эчээ
Сүндэртэн сацараад-у
Сүрү жавхану дэлгэрээд,
Сүлдину бату болтугай.
Хамаг номын рашааныг
Ханахуй чинээгээрү
хүртээдү
Хагаан эзэн Чингисийнхээ
өмнү

Хамаг бүгдэгээрү жиргаяа.

Монгол арад сүлдэ дуугаа дуулаха түүхын хатуу үенүүдые дабаа, дуунай үгыень нэлгэжэ, аянь хадагалаад, 1990-ээд онһоо энэ дуун нэргээгдэжэ, Монгол орондо дахяад гүйсэдхэдэг болоһоор хори гаран жэл үнгэрбэ. Юрын найр, хурим, наадам дээрэ дуулагдадаг дуунуудһаа онсо өөрэ, гүрэн түрын эзэн хаанай ээлжэлэн нэлгэгдэхэ ёһололдо дуулагдадаг дуун байһан юм. Эзэн Чингисэй Монгол Улас түрын анханай сүлдэ дуугаа мүнөө үеын монголшууд мэдэхэ ёһотойбди.

2013 оной "Нүүдэлшэдэй ая дуун" гэхэн фестивальда Монголой уртын дуунай холбооной гол дуушан, Монголой соёлой тэргүүн ажалтан Баяр-Эрдэнэ "Эртний сайхан" дуу анха удаа Буряадай ниислэл Улаан-Үдэдэ гүйсэдхэхэ.

"НҮҮДЭЛШЫН АЯ ДУУН" ФЕСТИВАЛЬДА ХАБААДАХА ДУУШАД

Абьяас бэлиг түгэлдэр уртын дуушадараа монгол арад бахархадаг. Дэлхэй дүүрэн Монгол оронойгоо нэрэ алдарые уртын дуугаараа танюулжа байһан дуушад Улаан-Үдэдэ нэгэл концерт тоглохоёо байна.

Тэдэнэй тоодо нэн түрүүн Монгол улсын габыята зүжэгшэн Надмидые нэрлэхэ хэрэгтэй. Энэ дуушание уртын дуунай жэнхэни мастер, байгаалиһаа заяаһан абьяас бэлигтэй дуушан хотгойто, дархад монголшуудай дуунууды дэлхэйдэ танюулһан гэхэдэ, хэншые арсахагүй. Франциин "Энигма" гэхэн хамталигай түрүүшын диск соо Надмид дуушанай "Тосонгийн оройгоор" гэхэн дуун орожо, дэлхэй даяар энэ дуу соносоогүй хүн хомор байха. 2013 оной "Нүүдэлшэдэй ая дуун" гэхэн фестивальда энэл дуугаа Надмид дуушан Кармен Риза гэхэн Америкын нэрэтэй ди-джей, композитортай суг июлиин 11-нэй үдэшэ Оперно театр соо дуулаха.

Монголой 2013 оной Нааданай нээлгын баярта 999 уртын дуушад оролсохоор хараалагдаад байна. Энэ ушар Хүннү гүрэнэй байгуулагдаһаар 2222, Ехэ Монгол улсын байгуулагдаһаар 807, Арадай хубисхалай 92 жэлнүүдэй гүйсэхэн ушарта зорюулагдана. Зунай Нааданай нээлгын баярта хабаадаад, Улаан-Үдэ руу 13 ур-

тын дуушад яаран морилхоёо байна. Энэ хүрөөтэй үйлэ хэрэгтэ дуулагдаһан "Түмэн эх" гэхэн уртын дууе буряад харагшад шагнаха буянтай байхабди.

Ерэхээ байһан дуушад Баяр-Эрдэнэ, Түрмандах, Сүхбаатар, Цолонбаяр, Билгүүн, Сэлсүрэн, Гантуяа, Гансэсэг гээд, заримыеньшые хаа, нэрлэе. Монгол ороной бүхы нутагуудай – баруун, зүүн, түб аймагуудай ута ба богони дуунууд июлиин 12-то Оперно театр соо зэдэлхэ.

ХҮНИИЕ УХААРУУЛХА, МҮН АМИТАНИИЕ УЯРУУЛДАГ АЯ ДУУНАЙ ШАДАЛ

"Уртын дуун хүнэй зүрхэ хайлуулдаг, үгынь ойлгоошгүй хаа, хүн аялгандань суранзанда мэтээр татагдан мэлмэрээд, нулимсаа дүһалуулан байдаг юм", – гэжэ уртын дуушан, Монгол Улсын соёлой тэргүүн ажалтан Баяр-Эрдэнэ хөөрэнэ.

Уртын дуу соносоходо, саанаһаа сэдхэл уужаран байдаг. Уртын дуугаар хари гүрэнэй эрдэмтэд һонирхожо, шудалалгын ажалнууд ябажа эхилэнхэй. Монгол арадай уртын дуун хүниие ухааруулха ехэ хүсэтэй оюунай баялигай сангай бусад түрэл зүйлтэй жэшэхын аргагүй агуу ехэ юмэн гэдэг. Энэ талаар олон хүнэй хөөрөө, домог, баримтанууд байха. Тиимэ дууе тодорхойгоор нотолон бэшэжэ абаха аргагүй гээд лэ бодоод үзэгты.

Уртын дуун хүнэй үнэрдэхэ, амталхада нүлөөлдэг шадалтай. Үбэлэй хүйтэнэй сагта радио, телевизорээр, театрай тайзанһаа уртын дуу соносохо, хаража һуухада, хура бороо орожо, хүхэ ногоон дэлгэржэ, адуу мал тэнюун ехэ талада харагдаха, сайхан агта мориёо унаад дабхижа ябаһан шэнги ханагдажа, эрүүл цэнгэг халхинай үнэр хамарта мэдэрэгдэжэ, айрагай, хүнэй амтан араанай шүлһэ адхаруулдаг гэжэ хөөрөөшэд олон газарта ушардаг.

Монгол хүн болон уртын дуугаа мэдэжэ, соносожо, дэлхэйн хаанаш ябахадаа, эхэ нутагайнгаа уһа мартангүй, тэрэнэйнгээ түлөө үдэрэй нэгэ секунда бодохо сэдхэлтэй, сэдхэл үндэр ябаарай. Монгол арадуудай уртын дуун дэлгэрхэнь болтогой! Хурай!

Монголой интернет-сонинуудһаа Жанна ДЫМЧИКОВА бүридхэбэ.

Баяр-Эрдэнэ

Э.Түрмандах

Л.Сүхбаатар

Б.Билгүүн

Гантуяа

Суута поэт, журналист Даши ДАМБАЕВАЙ 75 жэлэй ойдо

АЛДАРТА ХҮБҮҮНДЭЭ ХАРГАНААГАЙХИДЫНЬ ХҮШӨӨ БОДХООБО

**Үлгэн найхан тоонто дайдаа
Үлгын дууе шагнан**

тэнжэнхэйб.

**Элдин дэлюун эхэ тайгадаа
Эрын соло эдлэнхэйб...**

гэһэн үндэр заяатай, үлзы хэшэгтэй, гүн үдхатай, гүнзэги бодолтой үгэнүүдтэй "Сэлэнгэ" (хүгжэмынь Базыр Цырендашиевай) гэһэн дуунинь (мүнөө Сэлэнгын аймагай гимн болонхой) үргэн олондо мэдээжэ болжог, үндыһэн, үлгын дууе шагнан тэнжэнхэн үнэтэй, сэнтэй тоонто нютаг Харганааень суурхуулаа бэлэй. Бүхы республика соо, мүн гадуур алдар суута поэт, мэдээжэ журналист ябаһан Даши Цыретарович Дамбаевай түрэнхөөр 75 жэлэй ой ехэ үргэн дэлисетэйгээр эмхидхэгдэжэ, "Даши Дамбаевай жэл" гэжэ республика соомнай нэрлэгдэһэн байна. Һаяхан, июниин 28-да Сэлэнгын аймагай Харганаа нютагтань түгэсхэлэй баяртай үйлэ хэрэг боложог, республикымнай Уран зохёолшодой холбооной түрүүлгшэ, мэдээжэ санаартан М.Р. Чойбонов түрүүтэй бүлэг уран зохёолшод, поэдүүд түрэл тоонтодонь айлшалһан байха юм. Ямар ушараар ошооб гэхэдэ, эндэ алдарта поэдэй дурасхаалай хүшөө-бюст нээлгын баяр ёһололдо тэдэнэр уригдаһан байгаа бшуу.

Соёлойнь байшангай үргэн хорой соо табигдаһан, сагаан бүдөөр хушаатай байһан хүшөөгэй дэргэдэ баяр ёһолол эмхидхэгдэжэ, сэнгүүхэн Харганаагаа магтаһан шүлэгинь эдэлбэ, "Нижне-Убукунское" гэһэн поселениин тон бэрхэ, ажалша нэтэрүү, ханаһанаа хүсэлдүүлдэг хүтэлбэрилэгшэ Светлана Добчиновна Бубеева амаршалба, олон тоото хэмжээ ябуулганууд республика соомнай үнгэрөө гэжэ тоособо. "Алдар

суута поэдэй амгалан тэнюун, сэсэгтэ ургамалнуудаар ногоорһон, ехэ зохидхон Харганаа нютагтань анха түрүүшынхией ерэнхэндээ, мэдээжэ зонийнь галерейтэй танилсаһандаа баяртайб, Сэлэнгэ тухайгаа мэдээжэ болоһон дуу, Улаан-Үдывгөө гимн бэшэһэн Бурядай поэзиин "гургалдайда" бэлиг талаан бурханһаа үгтэнхэй байгаа. Тиимэһээ 5 жэл соо нэгэ дахин литературна фестиваль хэжэ байгаа хаатнай, Матвей Рабданович туналха, дэмжэхэ һэн. Тиигэбэлтнай энэ хүгжэмтэ-литературна фестивалтнай ганса аяншалагшадые гайхуулха бэшэ, мүн бүхы республикын болон Сэлэнгын аймагай зоние олоорнь хабаадуулха байгаа,- гэжэ амаршалха зуураа соёлой министрэй орлогшо С.А. Добрынин дурадхаба.

Анханһаа Харганааһаа гарбалтай поэдтэй танил байһан тухайгаа дулааханаар дурсаһан М.Р. Чойбонов үгэ хэлэхэдэ, Эхэ орондоо дуратайгаар хүмүүжүүлхэ хэрэгтэ габьяатай байһан Даши Дамбаев хадаа оройдоол богонихон 37 наһандаа ехэ юумэ хэжэ үрдээ, бүхы республикануудаар мэдээжэ байгаа гэжэ тэмдэглээд, зохёохы ажалдань үндэр сэгнэлтэ үгэбэ, ехэ ажал ябуулһан нютагаархидтань тон ехэ баярые хүргэбэ, аймагай захиргаанай гулваагай орлогшо С.Д.Гармаев хани халуунаар амаршалба. Баярай оршон байдалда сагаан бүд хушалтань хуулагдажа, нютагаархидтань амжалта хүсэһэн алтан гартай мастер, скульптор Бальжир Анандуевич Цыжиловэй уран шадабаряар, талаан бэлигээр бүтэһэн, алдар суута поэдтэл тон адли шарайтай, холые шэртэһэн хурса нюдэтэй Даши Дамбаевые харуулһан хүшөө хараһан, нюур шарайень заригад гэн

таниһан зон, бидэ булта уяржа, амиды мэтээр үзэгдэхэдэнь, зүрхэ сэдхэлнай доһолходол гээ һэн... Хүрэл бюст доронь иимэ үгэнүүд бэшээтэй байна:

"Дуушан ябахаа эндэ

түрөө нэм,

Дуушан хэзээш ябахалби".

Хажуу тээнэ үдэн гуурһан, лагбан һиилэгдэн зураатай байна. Бишыхан хүүгэд шүлэгүүдын зохидоор уншажа, ерээдүйдэ эндэ эдир наһанай, залуу поэдүүд шүлэгүүдээ уншаха, наһатайшуулай, поэт, уран зохёолшо нүхэдэйн дурсажа һууха зохид хандалинууд табигдаха байха гэжэ ханагдаа һэн...

Энэ үдэрын Харганаа нютагтань Сурхарбаанай һайндэр эхилээ, эрхим спортсменүүд "Эрын гурбан нааданда", бэлигтэй артистнуудын уран бэлигээрээ шалгарһан байна. Харин поселениин дарга С.Д. Бубеевагай шүтэлбэри доро нютагаархидайнь шэнэлһэн, һайн тээшээ хубилһан соёлой байшан соо элитэ поэдтэ зориулагдаһан "Сэлэнгэ" гэһэн литературно-хүгжэмтэ фестиваль аргагүй зохидхон балына хатараар – вальсаар, Гусинозёрскийн "Шахтёр" гэһэн Соёлой ордонгой "Сагаан дали" гэһэн буряад хүгжэмтэ инструментнуудэй оркестрэй аялгаар эхилжэ, дурасхаалай найхан үдэш үнгэргэгдее.

Аймагай захиргаанай гулваагай орлогшо С.Д.Гармаев, Сэлэнгын нютагаархидай землячествын дарга З.Д. Дамбаев, Физкультура болон спортын республиканска агентствын хүтэлбэрилэгшэ В.М.Бумбошкин гэгшэд һайндэртөө ехэ һайнаар бэлдэһэндэнь поселенхидэй, даргын ажалда үндэр сэгнэлтэ үгөө, землячествын зүгһөө хүшөөдэ 10 мянган

түхэриг мүнгэ дамжуулба, үшөөшье мүнгэ суглуулха байһанаа найдуулба. Бүхэ барилдаанда зориулагдаһан аргагүй найхан номуудые (авторынь суута спортсмен, тренер Г. Н. Манжуев) Харганаагай бэлигтэй спортсменүүдтэ, ветерануудта - Н. Ч. Чагдуровта, Э.С. Содномовто, В.Н. Банзаракцаевта, бусадта, хүшөөгэй автор, скульптор Б.А. Цыжиловтэ хүхэ номин хадагуудтайгаар Ойхонһоо угтай Владислав Матвеевич барижа, эрхим хүбүүдтээ хүшөө бодхоожо байһан нютагаархидтань баярые хүргээд, "түрэлһее түрэл болоһон Буряадтаа алба хэжэ зол намда тудад" гэжэ тэмдэглэбэ.

**УРАН БЭЛИГЫНЬ
ҮРГЭЛЖЭЛҮҮЛХЭ
ЗАЛУУШУУЛ ТҮРЭХЭ**

Харганаа суурхуулжа байһан бэрхэ багша, бэлигтэй поэт Н.Т. Артугаева талаантай зоноо дэмжэдэг түрэл хизаараа магтаба, уласхорондын конкурсуудай лауреат Инна Будаева аргагүй гоё хүгжэмтэй "Алтан уула" гэһэн дууень зохидоор дуулаба. РФ-гэй габьяата артист, мэдээжэ поэт Чингис Гурьев Сэлэнгын баритон хоолойтой, суута поэдтэй танил байһанаараа омогорхолоо мэдүүлэн, Б.Цырендашиевай дуундал ("Хүсэл" гэһэн мэдээжэ дуутай) адли нэрэтэй шүлэгөө уян гоёор уншаба, зүгөөр аргагүй һайнаар, зүрхэ сэдхэл уяруулмаар дууладаг «Хүсэл» (хүгж. Б.Цырендашиевай, үгэнь Д.Дамбаевай) гэһэн зоной һайшаадаг дууень олоной анхаралда дуулаагүйнь харамтай байгаа.

Бэлигма ОРБОДОЕВА.

(Үргэлжэлэлын хожом гараха.)

"Мүнгэн тахын" суурьян

АРАДАЙ ТЕАТРНУУДАЙ ЕРЭЭДҮЙ МАНАН СОО БЭШЭ

"Мүнгэн тах" гэхэн нэрэтэй арадай театрнуудай болон драматическа бүлэгүүдэй республиканска фестиваль Захаамнай аймагта үнгэрөө гэжэ манай сонин урда дугаарта дуулгаһан байна. Харин мүнөөдэр тус хэмжээ ябуулга тухай эндэ хабаадагшадтай, журиин гэшүүдэй ханамжануудые дурадхаха ханаатайбди.

Сергей Рыжов, журиин гэшүүн, Россиин Габьяата артист, Бес-тужевай нэрэмжэтэ Ород драмын театрай артист:

- Энэ фестивальда олон янзын удхатай зүжэгүүдые сугларагшад хаража баясаһан байна. Олон театрай дэргэдэ залуушуулай хабаадахадань баярламаар. Мүн тиихэдэ хүүгэд зүжэгүүд соо хабаадана. Иигэжэ арадай театрнууднай ерээдүйгөө бэлдэжэ байхадань һайшаагдамаар.

Эржена Будаева, журиин гэшүүн, гүрэнэй "Ульгэр" театрай артист, Буряад Республикын габьяата артистка:

- Зүжэгүүдые хаража, ехэ баярлаһан байна. Юуб гэхэдэ, арадай театрнууд манай ажабайдалда дайралдаг, танил юумэнүүд тухай һонирхолтойгоор харуулжа шадана. Иимэ ушарнууд үдэр бүри харгы замдамнай тохёолдоно гэшээ. Харин бүхы зүжэгүүдэй удха соо найруулагшын, артистнуудай, харагшадтай ханаа зобоомо байдал зургагладана гэжэ булта ойлгонобди. Тиимэһээ арадай театрнуудай артистнуудта, найруулагшадта доро дохихо хэрэгтэй.

Цырендоржо Лубсандоржиев, Сэлэнгын аймагтай Юрөөгэй арадай театрай найруулагша, артист:

- Эрэ хүнэй роль эгээл эрхимээр гүйсэдхэнэй түлөө гол шан абахаб гэжэ оройдоошые ханаагүйб. Михаил Жалбуевич Батоинай бэшэһэн "Хэтын замшан" гэхэн зүжэг соо гол роль наадахада тиимэшые хүнгэн байгаагүй. Ушар гэхэдэ, анха түрүүшынхиеэ би найруулан зүжэг табиһан байнаб. Эндэ өөрөө наадажа байтараа, зогсоод, бусад артистнуудтаа "нэгэ заа ондоогоор ноур шарайгаа харуулыш" гэхэ мэтэ юумэ дугарха ханаан гараадхидаг байгаа. Зүжэгөө бэлдэхэдэмни, өөрөө Михаил Жалбуевич манай нютаг ерээжэ, маанадта тунгалжа, һайхан үрээлэй дэ-

эжые хүсөө. Харин энээн дээрээ зогсохогүйбди. Урдмни ехэ түсэб. Тэдэнэй нэгэн гэхэдэ, сонгоол хэлэлгэ дээрэ зүжэг табижа, нютагаархинаа баярлуулха ханаан байна.

Цыбжидма Санжимитыповна Агбанова, Хэжэнгын аймагтай Эдэрмэгэй арадай театрай найруулагша, артист:

- Хоёрдохи шатын дипломор урмашуулагдаһандаа манай театрай гэшүүд ехэ баяртай байна. Тус фестивальда мэдээжэ Флорид Буляковой "Һамгад хадамда гаран алдаба" гэхэн зүжэг харуулабди. Манай нютагай буряад хэлэнэй багша Дарима Шагдаровна Ешеева энэ зүжэгы буряадшала үгөө. Манай театрай дэргэдэ эхэнэрнүүд олон юм. Баһа энэ ушарһаа дулдыдажа, дээрэ хэлэгдэнэн зүжэг

Авторай фото

табигдаа. Захааминда маанандаар ерэлсэнэн хүбүүмнай Эрдэни Шагдаров болоно. Хэды залуу наһатайшые һаа, маанадтаяа адли үбгэн боложо наадалсана, бултыемнай дэмжэнэ. Манай зүжэгүүдтэ Намсалма Дашижаповна Николаева ходо наадалсажа байдаг. Тэрэнэй эгэшэ Светлана Дашижаповна хэдэн жэл

соо маанадтай суг театрта ябалсана. Өөрын хэрэг эрхилэгшэ, залуу Саяна Будажапова театр гэхэдэ бүхы юумэээ мартаад, зүжэгүүдтэ наадажа ябашадаг. Мүн шадамар бэрхээр баһа наададаг һууринай захиргаанай хүдэлмэрилэгшэ Викториа Петровна Хардаева эндэ ерэлсээ.

Борис БАЛДАНОВ.

ЁОХОРОЙМНАЙ ҺҮНИ ОЙРТОЖОЛ БАЙНА

"Ёохорой хүни" гэхэн хэмжээ ябуулга Буряад орон дотор ехэ дэлгэржэ, жэл бүри олон зоной хабаадалгатай эмхидхэгдэжэ, олон янзын яһатанай нэгэдэлгын хүлдэ болонхой.

Ёохор хадаа буряад угсаатанай уг отогуудай заншалта хатар гэшэ. Аман зохёол шэнжэлэгшэдэй ханамжаар, ёохор гэхэн үгэ "ёрогод гэхэ", "ёрд-хорд гэлдэхэ", "ягаруухай наадан" гэхэн үгэнүүдһээ бии болоо гэдэг. Тойруулан ябажа, хүтэрэлдэн хатарха ёһо ганса буряад арадта бэшэ, мүн урданай тюрко-монгол угсаатанай арадуудта дэлгэрэнгы. Сибириин болон Алас Дурнын олон арадуудай заншалта хатарнууд адли түхэлэй юм. Мүн эвенк, яхад яһатанай хатарта адлирхуу. Мэргэжэлтэд найман янзын ёохорнуудые илгаруулдаг: алайрай-үнгын, эхирэд-булагадай, ээдын, тунхэнэй, захаамнай, байгал хударин, баргажанай, зүүн буряадуудай.

Манай хэблэл ёохор нааданай дунай үгэнүүдтэй уншагшадта танилсуулха гэхэн үүргэ дүүргэнэбди. Эндэ хэблэгдэнэн үгэнүүдые сээжэлдэжэ, ёохор наадандаа абьяастай, эдэбхитэй хабаадахыетнай уряалнабди.

ХЯАГТЫН БУРЯАДУУДАЙ ЁОХОР

Эжий юутэй бололой Хамтынгаа ажалдаа

Түрүү болоод ябая. Түргэн түргэн хүдэлжэ, Түрүү болоод ябая. Гуча..... Дүчэ..... Таби.....

ШЭНЭХЭЭНЭЙ БУРЯАДАЙ ЁОХОР

Тэбхэр харын гоёолто Табанай мүнгэн хударга. Танай манай гоёолто Татуургатай ботинхо. Еэхэр, еэхэр еэхээр даа – 2 дахин Халтар харын гоёолто Ханхинаһан хударга. Хүн зоной гоёолто Хүдэнэнэй ботинхо. Еэхэр, еэхэр, еэхэр даа – 2 дахин Үндэр харын гоёолто Үнэтэй мүнгэн хударга, Үетэн зоной гоёолто Үнэнэй олон татуурга. Еэхэр, еэхэр, еэхэр даа – 2 дахин.

БАРГАЖАНАЙ ЁОХОР

Айлоо, хара газар хахалха Айлоо, хара мориной хүсэн лэ. Айлоо, хамаг зоноо дахуулха Айлоо, залуушуулай зорилго. Айлоо, боро газар хахалха Айлоо, боро мориной хүсэн лэ. Айлоо, Буряад зоноо дахуулха Айлоо, булта зоной зорилго.

ТҮНХЭНЭЙ УРДАНАЙ ЁОХОР

Набша һайтай модондо нарин хүхы донгодоо, Нара гараха хирэдэ тахья шубуун донгодоо.

Дабталга: Ёохой, ёохой яаа орожо наада. Эшэ һайтай модондо эрээн шубуун донгодоо, Үүрэй сайха сирээ эрэ тасяа донгодоо.

Дабталга: Ёохой, ёохой яаа орожо наада. Шагай сосимо саһандаа шарга морёо шэрүүлээ, Шамай намай нааданда шаастай һайхан шэлүүлээ. Далайда ябахадаа, онгосодоо найдая, Наадандаа ябахадаа, ахайдая найдая.

НАРҲАН, НАРҲАН НАЛААШХАЯА (Тунхэнэй ёохор)

Нарһан, нарһан налаашхаяа, налаашхаяа сааш, Нахилзасар хатараял даа, хатараял даа сааш, Номин торгон дэглээ, дэглээ, сааш, Намилзасар хатараял даа, хатараял даа сааш, Хуһан хуһан налаашхаяа, налаашхаяа сааш,

Хухарсарынь хатараял даа, хатараял даа, сааш. Хурин торгон дэглээ, дэглээ, сааш, Хубирсарынь хатараял даа, хатараял даа, сааш. Шэнэнэн, шэнэнэн налаашхаяа, налаашхаяа, сааш, Шархирсарынь хатараял даа, хатараял даа, сааш.

"ОСОО АВИАХИМ"

Совет үеын ёохор
1. Ерыт, орыт ёохортоо, ёохор наадан хуушараа, Хуушарһаниинь шэнэлжэ, шэнэ ёохор хатарая.

Дабталга: Манай Осоо (авиахим) эвээрээ Эсэсэрэй обороон яас. 2. Сэлэнгээ оёорһоо сэнтэй шулуу бэдэрэе, Сэбэр сээжын оёорһоо сэнтэй зугаа бэдэрэе.

Дабталга: Манай Осоо (авиахим) эвээрээ Эсэсэрэй обороон яас. 3. Ангараая оёорһоо алтан шулуу бэдэрэе, Алаг сээжын оёорһоо аятай зугаа бэдэрэе.

Дабталга: Манай Осоо (авиахим) эвээрээ Эсэсэрэй обороон яас. **Цырегма САМПИЛОВА бэлдэбэ.**

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС', 'УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ', 'НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ'.

ТИВИКОМ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'НОВОСТИ ДНЯ', 'ПОГОДА'.

СТС «БАЙКАЛ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'В ТЕМЕ', 'ВЫЖИТЬ В МЕГАПОЛИСЕ', 'АБИТУРИЕНТ'.

НТВ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'НТВ УТРОМ', 'ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА', 'ДО СУДА'.

АТВ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ', 'ОСТОРОЖНО, АФЕРА', 'МОСКВА ТРИ ВОКЗАЛА'.

Четверг, 11

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ДОБРОЕ УТРО', 'КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА', 'ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ'.

«РОССИЯ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'УТРО РОССИИ', 'ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО', 'БАМБААХАЙ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ', 'ОСОБЫЙ СЛУЧАЙ', 'ТАЙНЫ ИНСТИТУТА БЛАГОРОДНЫХ ДЕВИЦ'.

КУЛЬТУРА

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ЕВРОНЬЮС', 'ИСТИНА ГДЕ-ТО РЯДОМ', 'ДРУГИЕ НОВОСТИ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'АКАДЕМИА', 'ХРАМ В ТАНДЖАВУРЕ', 'СЛАЖДЕНИЕ БОГОВ'.

АРИГ УС

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС', 'ПОГОДА', 'М/С ГРОМОКОШКИ'.

ТИВИКОМ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ВО ТЕМЕ', 'ВЫЖИТЬ В МЕГАПОЛИСЕ', 'АБИТУРИЕНТ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'АДЪЮТАНТЫ ЛЮБВИ', 'РЕБЕНОК К НОЯБРЮ', 'ФОТОГРАФИИ НА СТЕНЕ'.

СТС «БАЙКАЛ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС', 'ПОГОДА', 'М/С ГРОМОКОШКИ'.

НТВ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ВО ТЕМЕ', 'НЕПРИРУЧЕННЫЕ', 'АГЕНТСТВО-2'.

АТВ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ', 'ОСТОРОЖНО, АФЕРА', 'МОСКВА ТРИ ВОКЗАЛА'.

Пятница, 12

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ДОБРОЕ УТРО', 'КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА', 'ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ'.

«РОССИЯ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'УТРО РОССИИ', 'ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО', 'ТОЛИ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ОСОБЫЙ СЛУЧАЙ', 'ТАЙНЫ ИНСТИТУТА БЛАГОРОДНЫХ ДЕВИЦ'.

КУЛЬТУРА

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ЕВРОНЬЮС', 'ИСТИНА ГДЕ-ТО РЯДОМ', 'ДРУГИЕ НОВОСТИ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'АКАДЕМИА', 'ЛУНЕНБЕРГ. ЖИЗНЬ БЕЗ ТРЕСКИ'.

АРИГ УС

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС', 'ПОГОДА', 'М/С ГРОМОКОШКИ'.

ТИВИКОМ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ВО ТЕМЕ', 'ВЫЖИТЬ В МЕГАПОЛИСЕ', 'АБИТУРИЕНТ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ВО ТЕМЕ', 'НЕПРИРУЧЕННЫЕ', 'АГЕНТСТВО-2'.

СТС «БАЙКАЛ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС', 'ПОГОДА', 'М/С ГРОМОКОШКИ'.

НТВ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'НТВ УТРОМ', 'ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА', 'ДО СУДА'.

АТВ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ', 'ОСТОРОЖНО, АФЕРА', 'МОСКВА ТРИ ВОКЗАЛА'.

Суббота, 13

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with TV program details for the first channel on Saturday, including times and program titles like 'Исповедь содержания', 'Новости', 'Смешарики'.

Table with TV program details for the first channel, including times and program titles like 'Бок России', 'Россия', 'Воспитание жестокости у женщин и собак'.

КУЛЬТУРА

Table with cultural program details, including times and titles like 'Европьюс', 'Обыкновенный концерт'.

Table with TV program details, including times and titles like 'Гении и злодеи', 'Ариг ус', 'Восточный экспресс'.

АРИГ УС

Table with TV program details, including times and titles like 'Восточный экспресс', 'Улан-удэ: инструкция', 'Школа ремонта'.

Table with TV program details, including times and titles like 'Тивиком', 'Новости дня', 'В теме'.

СТС «БАЙКАЛ»

Table with TV program details for SCS 'Baikal', including times and titles like 'Комеди-клуб', 'Сомеди-слав'.

Table with TV program details, including times and titles like 'Другие 48 часов', 'Человек-ракета', 'НТВ'.

АТВ

Table with TV program details for ATV, including times and titles like 'Середина земли', 'Осторожно, афера'.

Воскресенье, 14

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with TV program details for the first channel on Sunday, including times and titles like 'Новости', 'Армейский магазин', 'Смешарики'.

Table with TV program details, including times and titles like 'Высокая горка', 'Тайная жизнь мышей', 'Гала-концерт'.

АРИГ УС

Table with TV program details, including times and titles like 'Сказание про Игорев поход', 'Улан-удэ: инструкция', 'Мунгэн сэргэ'.

Table with TV program details, including times and titles like 'Анатомия страсти', 'Картина недели', 'Хуже не бывает'.

СТС «БАЙКАЛ»

Table with TV program details for SCS 'Baikal', including times and titles like 'Ситцевая улица', 'Лягушка-путешественница', 'Кунг-фу панда'.

Large advertisement for 'Voice of Nomads' festival, featuring a nomad and text about the festival dates (July 11-13, 2013) and location (Baikal).

«РОССИЯ»

Table with TV program details for the 'Russia' channel, including times and titles like 'Анискин и Фантомас', 'Сам себе режиссер'.

Table with TV program details, including times and titles like 'Луговые собачки и их языки', 'Радар-спорт', 'Домашний зоопарк'.

ТИВИКОМ

Table with TV program details for Tivikom, including times and titles like 'Луговые собачки и их языки', 'Радар-спорт'.

НТВ

Table with TV program details for NTV, including times and titles like 'Дорожный патруль', 'Их нравы', 'Едим дома'.

КУЛЬТУРА

Table with cultural program details, including times and titles like 'Европьюс', 'Обыкновенный концерт'.

Advertisement for renovation services, including text about quality and contact information: 'Тел.: 40-49-37, 8-902-535-49-37'.

Advertisement for jewelry and gold services, including text about buying/selling gold and contact information: 'Тел.: 65-99-90, 64-62-93'.

Advertisement for a 2-bedroom apartment for sale, including details about location and features, and contact information: 'Тел.: 8-924-45-18-947'.

Advertisement for a car for sale, including details about the car model and year, and contact information: 'Тел.: 89024559362'.

ВОЗРАСТНЫЕ ОГРАНИЧЕНИЯ В ТЕЛЕПРОГРАММЕ

В телепрограмме с 27 августа, согласно ФЗ от 29.12.2010 «О защите детей от информации, причиняющей вред их здоровью и развитию», вступающему в силу с 1 сентября 2012 года, будут присутствовать знаки о возрастных ограничениях:

- 0+ - от 0 до 6 лет
6+ - от 6 до 12 лет
12+ - от 12 до 16 лет
16+ - от 16 до 18 лет
18+ - старше 18 лет

Table with TV program details, including times and titles like 'Изучая планету', 'Мультифильмы', 'Домашний зоопарк'.

АТВ

Үнэгэрхэн зуун жэлэй аршан зуур

Монгол хаан түрэ ХХ зуун жэлэй эхиндэ

Аркадий БАТОМУНКУЕВАЙ проект

VIII Богдо гэгээн - Монголой буддын шажантанай толгойлогшо. Богдо гэгээн хадаа Монголой шажанай эзэн хүтэлбэрлэгшэ (1911 - 1924), Монголой хаагдахан эрхэнүүдтэй дарга (1921 - 1924). ХҮИИ зуун жэлэй эсэсхээ анха түрүүшын, мүн эгээл һүүлшын агууехэ хаан.

1869 ондо VII Богдо гэгээнэй наһа бараһаар жэл болоһоной һүүлдэ VIII Богдо гэгээн түбэд тушаалтанай гэр бүлэдэ түрэнэн юм. насада оршодог Далай ламын ордон болохо Поталада эхэтээ бага наһаяа тэрэ үнгэргөө. XII Далай ламын болон Банилан богдын хабаадалгаар шэнэ Богдо гэгээн гэжэ тэрэ мэдэрэгдэжэ, Поталада энэ гүн удхатай үйлэ хэрэг эмхидхэгдэбэ. 1873 – 1874 онуудта Монголһоо наса руу ошохо ехэ делегаци бүридүүлэгдэжэ, тэрэ делегаци соо Россиин буряад ламанар оролсожо, хубилгааниие баяр ёһололой оршон байдалда Монгол руу залаһан байна. 1875 ондо VIII Богдо гэгээн Урга руу хайн хүрээжэ ерэнэн юм.

Нэгэ хэдэн нарын үнгэрхэн хойно эдир Богдо монгол арадтай, баян ноёдтой, санаартантай танилсаһан байна, зүгөөр “ламанарай нааданхай болоогүй, харин тэдэнэе шангаар баряад байдаг хэн. Эдир наһанһаа Чингис хаанай агууехэ гүрэниие, хан түрье нэргээн байгуулха, ядахын сагта Монгол орониие хитадуудһаа сүлөөлхэ, тиигэжэ бээ даанхай гүрэн болгохо гэжэ тэрэ хүсэдэг хэн. Хан изагуурта тайжанар тэрээнһээ айдаг, харин юрын арад зон ехэ тэрээндээ дуратай байгаа... Өөрөө бээ мэдэдэг, ухаатай эсэн, түрүүшын эзэн-санаартан Түбэдтэшье, хитадуудташье һүгэдэдэггүй байгаа...”

VIII Богдо гэгээнэй дүү хүбүүн – Лубсанхайдав. Ургын Богдо гэгээнэй дүү хүбүүн һамгантаяа

Братъ ургинскаго Богдо-гегена, цунъ и гегена послыдндо.

Ж. А. Чарушинъ.

ТИПЫ МОНГОЛИИ

Чэндийн Дондогдулам (монголоор Улсын эх дагина – ородоор “Мать-дакини государства”, 1876 – 1923) – Монголой Богдо гэгээнэй һамган.

Дондогдулам хадаа ехэ эрдэм мэдэсэтэй, һургуулигай, монгол, түбэд хэлэнүүд дээрэ уншадаг байгаа. Honor ухаатай, эрдэм һургуулигай, бурханай нангин номуудые дуулан уншадаг хадань булта тэрэниие хүндэлдэг хэн. Соржо Лувсандондов хубийн гол багшань байгаа, тиимэһээ Дондогдулам буддын шажанай ёһо заншалнуудые хайн мэдэхэ байгаа, хуралнуудта хабаададаг хэн. Өөрөө баян сэдхэлтэй, хүхиюун, дорюун зантай, ухаатай эсэн, шанга эрмэлзэлтэй, ударидаха дуратай эхэнэр байгаа. Гадаадын Монгол руу Манжуурай императорһаа Цинэй засаг түрын түлөөлэгшэ Саньдо амбанай ерэнэнэй баяр ёһололдо Дондогдулам тэрээндэ доро дохёогүй гэжэ зарим баримтанууд гэршэлнэ, юуб гэхэдэ, Монголой бээ даанхай гүрэн болохо тэмсэлдэнь Богдо гэгээнэ дэмжэдэг байһан байна. П.К. Козловой мэдээсэхээр, “тэрэ эхэнэр үбгэнтээе бүхы тээгүүр суг ябалсана, номо һуршаар харбана, хахууляар загаһа барина, уугаад, оройдоошье һогтоногүй.” Тэдэнтэй оло дахин уулзаһан миссионер Ф.А. Ларсон иигэжэ дурсана: “Монголнууд тэрэ эхэнэр тухай нэгэшье дахин юрын хүн гэжэ хэлээгүй, харин гансал бурхан эхэнэр гэжэ нэрлэдэг байна. Тэрэ эхэнэр бүхы юумэ тааруулхадаа бэрхэ, honor ухаатай, шадмар гартай гэрэй эзэн эхэнэр хадаа Будда бурханай ордонһоо хэрэггүй, хара боро юумыень хуу гаргажа хаяһан байна. Суг ябахата, аятай зугаатай, морин дээрэ бэрхээр гүйлгэдэг, номо һуршаар сэхэ онодог эхэнэр хэн. Будда тэрэниие хайшаадаг, омогорходог байгаа хаш...”

Хэһэгдэнэн зараса бобоол

Баян изагууртан бэшээшэдтээ Б.Орбодоева оршуулба.

Буряад арадай уг изагуурай түүхэ

СЭЛЭНГЫН МОНГОЛ-
БУРЯАДУУДАЙ ТҮҮХЭ

(Үргэлжлэл. Эхинийн урдах дугаарта).

Тэрэ үедэ хоёр гүрэнэй түрэ засагай харилсаан эбтэй тайбан болоһон бэлэй. Энээнине тэмдэглэн, Найралта Түб хаан Росииин тэрэ үеын император Петр II бэшэг захяа, бэлэг сэлэг хүргүүлэн, элшэн сайдые Москвада 1729 ондо ябуулба. Тэдэнэр Селенгинскдэ орожо амараад, Буряадай тала дайдаар баруулһан юм. Селенгинскдэ тэрэ үедэ хэлмэршээр (оршуулагшаар) Сэлэнгын подгородно отогой хурлаад яһанай зайһан Амар Андахай ажаллажа байгаа. Андахай хадаа дүү хүбүүн Бодоройтой хамта гадаадын элшэнэртэй баруулһан байха юм. Харгыдаа монгол хэлэн дээрэ бэшэгдэһэн дарамал Жадамба гэжэ номые абажа ябаа, тиигээд тэрэ номоо Бодорой бэһэнэ халгангүй үзэжэ, уншажа ябаа.

Элшэн сайдай Москва хүрэхын урда тээ Петр II наһа бараба. Ород хүүхэн, хари хаанай хатан Анна Иоанновна хаан шэрээ эзэлһэн юм. Амар Андахай хатан хаанда бараалхаж, зайсан зэргэд хүртэһэн, сагаан тамгатай зарлигта, мүнгэн шанда хүртэһэн байна. Амар Андахай, тэрэнэй дүүнэр, үринэр алба түлбэриһөө сүлөөлэгдэһэн байгаа. 1730 ондо элшэнэртэй хамта Амар, Бодорой гэдэргээ бусаһан юм.

Энэ үедэ ламын шажанай түлөөлэгшэд-лама, хубарагууд олон болобо. Бөө мүргэлтэниие намнадаг, хашадаг болобо. Шакья Мүниин (Шигэмүниин) шажан Зүүн Сибирьтэ, эгээл түрүүн Сэлэнгын монгол-буряадуудай дунда дэлгэрһэн түүхэтэй. 1730 ондо Сэлэнгын сонгоол обогой зон Эрхэ Бүрэгэ гэжэ газарта дасан бүтээжэ, тэндэ мургэл хэдэг болобо. Харин олонхи зоной нютаг дасанһаа холо байгаа. Тиимэнээ Сүхэ голой зүүн талын Хилганата нютагта дасан нүүлгэжэ асарһан юм. Нютагай ламанарһаа гадна Хориһоо ерэнэн лама хубарагууд энэ хийдтэ хуража байгаа.

Энэ үедэ 50 түбэд, 100 монгол ламанар Буряад орондо ерэнэн юм. 1740 ондо хатан император Елизавета Петровна 150 штатна ламые баталжа, тэдэниие алба түлбэриһөө сүлөөлжэ, хурал хуруулдаг болгобо. Энэ саһаа эхилжэ, лама хубарагай эрх байдал хүндэтэй, дээрэ үргэгдэдэг болобо. Хубарагууд олошоржо, бурханай шажан үргэнөөр дэлгэржэ эхилбэ. Сэлэнгын подгородно отогой хурлаад яһанай лама шэрээтэ Ширав Андахай, хатаган яһанай сотник лама Лубсан-Жимбэ Ахалдай 1750 гаран ондо Химнэ (Темник) голой баруун эрьедэ Үндэр Шохой гэжэ газарта нэеыгээр дуган барижа, хурал эхилбэ. Удангүй энэ нууринда модоор дасан баригдаһан юм. Монгол-Буряадта мүнөө алдаршаһан Галуута нуурай Гандан Тэгчинлин гэжэ ехэ дасан хийд бэлэй. Эдэ хоёр хийдүүд эгээл түрүүн баригдаһан байна. Зүүн Сибириин монгол-буряадуудай дунда дэлгэрһэн ламын шажанай номууд удхаараа адли. Түбэдтэхи бурханай уншалгын гурим Монголой богдо Жэбзэн-Дамба хутухтын Хүрэнэй уншалгын гурим нэгэ бага илгаатай байдаг.

Сонгоол абагад яһанай лама Дамба-Даржаа Заягын Монгол, Хитадаар дамжан, Түбэд орондо хүрэгжэ ерэнэн юм. Богдо Банчин-эрдэнидэ, Далай ламада бараалхаж, сахил хүртэжэ, шажанай хэрэгсэлэй юмэ оложо, залан гэдэргээ нютагаа бусаһан байдаг. Тиигээд сонгоол зоной хийдтэ түбэд янзаар бурханай шажаниие дэлгэрүүлжэ эхилбэ.

Тэрэ үедэ Ород гүрэнэй хаан шэрэндэ хатан императрица Екатерина II нууба. Императори элдэб шажан мүргэлтэндэ туһалхын түлөө Москва хотодо элдэб шажантай депутадуудые суглуулба. Тэндэ уригшадай дунда лама

Заягын бии байгаа. Монгол, Хитадые дайран, Түбэд орон ошожо ерэнэн тухайгаа лама Заягын хатан хаанда айладхалан гэдэг, тиигээд найшаал абажа, ламын шажанай ахамад лама Бандида-хамбын тушаалда баталагдаһан юм. Ород гүрэн түрын хуулида тааруулан, ламын шажаниие дэлгэрүүлһэн габыятай Заягын сагаан тамгатай зарлигта хүртэһэн, хүзүүндэ зүүхэ сэнхир ооһортой Андреевскэ ордендо хүртэһэн байна.

1764 ондо Селенгинск хотын комендант генерал-майор Якоби эзэн хаанай зарлигаар хилын тусхай сэрэг байгуулха тухай Сэлэнгын монгол-буряадуудтай хөөрэлдөө хэлэн байха юм. Энэ асуудалаар баһа хамнигадтай хөөрэлдөө. Тэдэнэй сайд ноёдые Селенгинскдэ суглуулаад, хэдэн үдэр соо хүндэлһэн, архидуулһан байна. Тэндэ сугларһан буряадуудай, хамнигадай ноёд хилын сэрэгийг байгуулха гэжэ шийдхэбэри гаргаба. Сэлэнгын 16 отогүүд өөрын эд зөөри хэрэглэн, 2400 бүү зэбсэгтэй, хуягтай сэрэгшэдые, тэдэниие захирха ноёдтойн бэлэдхэхэбди гэжэ үгээ үгэбэ. Тэрэ ондо Селенгинск лейб-гварди секунд-майор Щербачев ерэбэ.

600 сэрэгшэдтэй дүрбэн полк, 500 сэрэгшэдтэй нэгэ полк, бүхыдөө табан полкнууд байгуулагдаба. Эдэ буряад сэрэгшэд баруун захын Үргэдэйһөө зүүн хизаарай Ширилх Архидей хоёрой бэлшэр хүрэтэр 1851 он болотор хилые хинан хаража байгаа. Энэ ондо шэнэ хуулиин ёһоор эдэ полкнуудые Байгалай хасаг сэрэгүүд гэжэ нэрлэбэ. Сэрэгшэ бүхэн хоёр-гурбан моритой хилын албанда ябадаг бэлэй. Полк бүри хэдэн үхэр бүү бии байгаа. Сэлэнгын буряад хасагууд эсэгэ, эхэ, аха дүү, түрэл гаралтайгаа дасанда ошожо, монгол маягаар мүргэдэг байгаа. Ламын шажанда шүтэдэг хамнигад Зугаалайда өөрын дасантай байгаа. Бандида-хамба Содномпил Хэтэрхэйн үедэ буряад хасагуудта 142 штатна ламанар баталагдаба. Лама Заягын наһа барахада, тэрэнэй түрэн аша Содномпил Хэтэрхэйн Бандида-хамба болоһон юм.

Энэ үедэ Сонгоол ба Болдомор дасануудта түбэдөөр бэшэһэн дарамал Ганжуур Хяагтын таможнөөр Хитадһаа залагдаба. Дасанууд олон баригдаба. Болдомор, Дэрэстэй, Үшөөтэ, Бургалтай, Аса, Загастай, Хирээтэ, Хори, Анаа, Галтай гэжэ буряад нютагуудта, Гүнэй, Тугшан гэжэ хамнигадай газарта дасанууд баригдажа, мүргэл уншалга хэгдэдэг болобо.

Лама Хэтэрхэйн эзэн хаанһаа алтан часаар шагнагдаһан юм. 1807 ондо тэрэ наһа бараба. Сонгоол Брайбун дасанда хоёр хамбанар нууба. Сэлэнгын подгородно отогой хатагин яһанай лама

Лубсан-Жимбэ Ахалдай Жэбзэн-Дамба хутухтын Хүрэнэдэ ошожо, Манжишүри Мэргэн-хамба номун-хаан соржо-ламада шаби боложо, эрдэм нургуулида нуража, зарлиг шаштар залан ерэгжэ, Галуута нуурай хийдтэ Хүрэнэй янзаар шажаниие дэлгэрүүлбэ. Бандида-хамба Хэтэрхэйн байхада, Сонгоол дасанда Балдан-Даши Сонгорлинай ударидалга доро үймөөн болоһон юм. Эбгүй болоһон ушарһаа ахамад ламанарта хашагдаһанһаа боложо, тэрэ хийдэй унзад зэргэһээ доошонхи 35 лама хубарагууд гансата хэрээһэ зүүһэн байха юм. Олон самуу ябадал болоһонһоо Сэлэнгын баруун гарта байһан 5 дасаниие Хэтэрхэйн мэдэлһээ гаргажа, Ахалдай мэдэлдэ оруулха гэжэ подгородно отогой тайшаа Мэргэн-Бэлигтэ нагаса хүбүүн Лубсан-Дампил Бутайнтай Эрхүү хото оробо. Ахалдае 5 дасанай Бандида-хамба болгоһон юм. Энэ хадаа 1770 ондо бэлэй. Хэтэрхэйн мэдэлһээ гараһан 5 дасанууд гэхэдэ, Галуута нуурай, Дэрэстэй, Үшөөтэй, Бургалтайн, Асын дасанууд болоно. Бургалтайн дасан хадаа сартуулай хуушан хийдэй нэрэ. Удаань Гэгээтэдэ нүүлгэжэ ерэнэн одоо Гэгээтын дасан болоно. Загастайда дасан баригдажа, Асаһаа һалажа байгаа, Асын дасан долоон штат ламатай хэн.

Юрөө, Янгаажан нютагуудта дасанууд баригдаба. Түрүүшээр эндэ ойро газарай дасануудһаа ламанар ерэгжэ, уншалга хэдэг бэлэй. Галуута нуурай, Дэрэстэй, Асын дасануудай мүргэлшэдэй дунда булагд утгай зон олон байгаа. Янгаажанай, Юрөөгэй дасануудта галзууд яһанан мүргэдэг хэн, эдэнэр Хоридойн үринэрһөө таһарһан зон бэлэй.

Ахалдай хадаа лама Заягын үедэ сотник да-лама байһан, цоржи нэрэтэй лама ябаа. Ахалдай нүгшэһэнэй хойно тэрэнэй аша Данзан-Дэмчиг Еши-Жамсын 1795 ондо Бандида-хамба болобо. Харин удангүй гэнтэ наһа бараба. Энэ энэй түрэн аха лама Данзан-Гаваан Еши-Жамсын 1801 ондо Бандида-хамбын уялгыг дүүргэдэг болобо. Лама Хэтэрхэйн нүгшэбэ.

Ламын шажанай үүргэ дээшлүүлхын тула нэгэ Бандида-хамбатай байбал болохо гэжэ хаанта засагһаа зарлиг бууба. Олон ниитэ зон энэ тушаалда Данзан-Гаваан Еши-Жамсын гэгшыг дурадхаба. 1810 ондо энээнине Бандида-хамбаар баталһан байна.

Эзэн хаан Александр Павловичай зарлигаар Сибирьтэ эльгэгдэһэн генерал Лавинский Сэлэнгын буряад албатантай, хасагуудтай уулзажа, ороһоо таряа тариада болоо наатнай, ороһон байгаа гэжэ мэдүүлбэ. Тэдэниие үгэдөө оруулаад, богдо эзэндэ айладхаж, 765 анзаһа,

1520 серпэ Петровско заводто захиба, тиигээд бэлэн болоходонь, буряадуудта мүнгэ түлбэриггүйгөөр тушаан үгэбэ. 1803 ондо хүрэнгын таряа Тарбагатай, Куналей, Урлалай таряашадай магазинһаа абажа үгэбэ. Тэрэ гэнээр буряад арад таряанай үйлэдбэриин олзо ашыг мэдэжэ, мүнөө ород таряашадһаа дутуугүй таряа тариада болонхой. Заримань хартаабха, овоц тариада болонхой.

Хори буряадууд эртэ саһаа Энгидэй болон бэшэшыг олзо үрэгэлтэй нютагаар нуужа байһан гэшэ. Харин ород таряашадай-поселениүүдэй иишэ зөөжэ ерэхэдэ, хори-буряадай ноёд сайд зарим найн, үрэгэлтэй газарнуудаа тэдэндэ отолжо үгэһэн байдаг. Энэ талаар габыятай байһанайнгаа түлөө ахамад тайшаа Дамба-Дугар Ринчэнэй хаанта засагай зарлигаар долоодохи зэргын советнигэй нэрэ зэргэдэ хүртэһэн юм. Туһалагша тайшаанар Павел Доржожабай, Цэбэгжаб Юмсэрэнэй, зайһан Галсан Мардайн наймадахи зэргын советнигэй (коллекжкэ ассесорэй) нэрэ зэргэдэ хүртэһэн байна.

Галууд отогой Баши Дугарай, Арслан Мардайн, Данжан Буумалай, сагаанай Мохуу Унаганай, гушидай Цэдэн Манжын, худайн Галууд Мүнхын, харгана отогой Бадма-Цэрэн Гомбын хүбүүдэй Дэлгэр Шонохой, хуасайн Зандан Василиин, шарайдай Юмжаб Иवानай, бодонгуудай Данжан Доржын, батайн Үргэдэг Үбэгэнэй хальбиной Галца Омогтын юһэдэхи зэргын советнигэй (титулярна советнигэй) нэрэ зэргэдэ хүртэһэн бэлэй. 17 ноёдто иимэ нэрэ зэргэнүүдые үгэһэнэйнгөө удаа үшөө алтан медальнуудаар, мүнгэн медальнуудаар, мүнгэн бэлэгээр, саблинуудаар 1801 ондо шагнаһан байха юм. 17 ноёдтой үе барагдажа, поселенидэ үгэһэн нютаг үлэмжэ дэлгэр хайжаржа, хайханаар харагдажа байна гэжэ хори үбгэд хэлсэдэг хэн.

Ородтой түгэс эрхэтэ элшэн сайд граф Головкин Бээжэн хото ошожо, эзэн богдо-хаан Түрэ Гэрэлтэдэ бэшэг захяа, бэлэг баруулха зорилготой аянда мордоһон гэдэг. 1805 ондо Гадаада Монголой ниислэл Хүрэнэдэ (Үргөөдэ) хүрэгжэ ерэбэ. Хүрэнэй амбань Юндэн-Доржо вантай үгээ олонгүй эрхэсэлдэд, Бээжэн хүрэнгүй, нөөргөө бусаба. 1810 ондо граф Головкиной ябадал тушаа Эрхүүгэй губернатор Трескин Хяагтада Хүрэнэй амбань Юндэн-Доржотой уулзажа, хөөрэлдөө хэжэ, эб зетэй болоһон гэдэг.

Гадаада Монголодо дүрбэн хаанта аймагууд (Засагта хаан, Түшээтэ хаан, Сэцэн хаан, Сайн-ноён хаан) бии хэн. Гадаада Монголой (Халхын) тала дайда Дотоодо Монголой хилэ хүрэтэр нэмжэжэ байдаг. Адууһа мал тэндэ тон олон.

Граф Головкиной Хүрэнһээ бусаһан шалтаганиие тобшохоноор хэлэбэл, иимэ. Элшэн сайдые дахаж, хэдэн зуун хүнүүд ябалсаа, тэдэ ехэ эд зөөри абажа ябаа. Хүрэнэдэ Головкин хабарай хатуу сагта ерэнэн байгаа. Мори тэмээн, ухэр сар, улаагай, хүнһэнэй мал аргагүй туранхай хэн. Головкиндо олон мори унаа, эдихэ хоол, хүнһэн хэрэгтэй байгаа. Мянган толгой бодо мал Халхын дүрбэн аймагһаа татажа үгэгты гэжэ элшэн сайд шаардалга гаргаба. Халхын ноёд сайдай зүгһөө Юндэн-Доржо Головкиндо хандажа, мал тон туранхай дээрһээ мянган толгой мал татажа шадахагүйбди, намар болотор энээнине зогсоо гэжэ гуйба. Харин Головкин зүбшөөрбэгүй. Тэдэнэр муудалдаһан, хэрэлдэһэн байна. Амбанай хүндэгүй үгэнүүдые хэлэһэнһээ граф Хүрэнһээ эрьежэ бусаа юм гэжэ хэлсэдэг.

Дамби-Жалсан
ЛОМБО-ЦЭРЭНОВ.

(Үргэлжлэлэньн хожом гараха).

ИВАЛГЫН ДАСАНАЙ ЗУРХАЙ

Июлиин 8, гарагай 2, монгол литын 30

Будда бурхантай үдэр. Энэ үдэр бүхы үйлэдэһэн хайн, муу хэрэгүүд мянга дахин арьбадхагдаха. Тэрсүүд үдэршухала хэрэг хэлтэгүй. Бурханай ном бүтээхэ, маани, мэгзэм уншахада хайн. Газар малтаха, худалдаа наймаа, түрэ найр хэхэ, зураг зураха, модо үндэһөөрнь малтаха хэрэгүүдые эрхилхэдэ муу. Нуралсал эхилхэдэ урагшагүй. Нохой, Хулгана жэлтэндэ хайн, Морин, Хонин жэлтэндэ муу.

Үнэ абабал, зоболон, дайсан, үхэл дайралдажа магад. хайн хэрэг үйлэдэгты!

Июлиин 9, гарагай 3, монгол литын 1

Дээдын хүсэ номгоруулхада, халбаран хүгжэхэ ёһолол үнгэрэхэдэ, эдээ хоол болон хубсаһа худалдан абахада, урьһаламжын мүнгэ абахада, сэнтэй саарһа худалдан абахада, эм бүтээхэдэ, наймаа хэхэдэ, нюуса дараша олоходо хайн. Нигүүлсхы хэрэг эрхилхэдэ, үргэл хэхэдэ хайн.

Могой, Морин, Хулгана, Гахай жэлтэндэ хайн. Бишэн, Тахья жэлтэндэ муу.

Үнэ абабал, наһан хорохо. Ажал хэрэг эрхилэгты!

Июлиин 10, гарагай 4, монгол литын 2

Энэ үдэр ами наһанай хүсэн шангардаг, тиимэхэ эмнэлгын аргада, эмшэ ламада ошохо, нютагай аршаан уһанда хүртэхэ, эм бүтээлгэдэ хайн. Наһа утадхаха, амгалан байдалай түлөө ёһолол эрхилхэдэ, бэри буулгаха, хадаг табиха, хүшэр ажал хэхэ, мал худалдаха, наймаа хэхэ, гэрлэхэдэ хайн.

Хулгана, Гахай, Үхэр, Нохой жэлтэндэ хайн. Могой, Морин жэлтэндэ муу.

Үнэ абабал, сүүдэй зарга, хэлэ аман гаража магад. Бэе махабадай элүүрье бэхижүүлэгты!

Июлиин 11, гарагай 5, монгол литын 3

Шухала хэрэг эрхилхэдэ урагшагүй тэрсүүд үдэр. Гэрлэхэ, олонийтын ажал хэхэ, эмнэлгэ, гэрэй орой дархалха, уран урлал хэхэдэ муу.

Бар, Туулай, Могой, Тахья жэлтэндэ хайн. Үхэр, Луу, Хонин жэлтэндэ муу.

Үнэ абабал, гарза гаража магад. Ухаансар, болгоомжотой байгты!

Июлиин 12, гарагай 6, монгол литын 4

Эрид шиидхэбэри абаха, зүрилдөөтэ тала номгоруулха, сүүдэй зарга эрхилхэдэ хайн. Хүгжэлтын ёһололдо, гэрлэлгэдэ, харгын ба газар уһалалгын ажал эрхилхэдэ, найрлаха, зэрлиг амитадые нургахада муу. Энэ үдэр үхибүүдые хүлдэ оруулхада муу.

Хонин, Бишэн, Тахья, Могой жэлтэндэ хайн. Бар, Туулай жэлтэндэ муу.

Үнэ абабал, гуниглаха, юмэнһээ айжа болохот. Анхаралтай байгты!

Июлиин 13, гарагай 7, монгол литын 5

Зол жаргал, эб найрамдалай эзэн- Дашаниматай үдэр.

Энэ үдэр шажан мүргэлэй хэрэг эрхилхэ, арюудхаха, үүр сүхалай хүсэ усадхаха, амгалан байдалай түлөө ёһолол бүтээхэ, засаг түрын шухала шиидхэбэри абаха, худаг малтаха, гэр бариха, бэлэг абахада хайн.

Үхэр, Бар, Туулай жэлтэндэ хайн, Хулгана, Гахай жэлтэндэ муу.

Үнэ абабал, үхэр мал, баялиг элбэгжэхэ. Амжалтатай ябагты!

Июлиин 14, гарагай 1, монгол литын 6

Шажан мүргэлэй ном бүтээхэдэ, үргэл, мүргэл хэхэдэ, шэнэ хэрэг, шэнэ эмхи, наймаа нээхэдэ, бэриэе буулгахада, эдэгжэ эхилһэн үбшэнтэниэ сэбэр агаарта гаргахада, урда зүг руу аяншалхада, эм бүтээхэдэ хайн.

Луу, Бишэн, Хонин жэлтэндэ хайн, Гахай, Туулай, Хулгана жэлтэндэ муу.

Үнэ абабал, үнэр мэдэрэлгэ нуладаха. Урда түрэлэй үйлэ найжаруулагты!

ҮРГЭН УУЖАМ БУРЯАД ОРОМНАЙ АЙЛ АЙМАГУУДААРАА СУУРХАДАГ ЛЭ!

Аймаг нютагаа суурхуулдаг ажалша арад түмэн лэ! Мүнхэ Сарьдаг уулын хормой доро түбхинэнэн Мүнхэ заяатай

хонгоодор угсаатан! Аха голоо, үндэр хада обоонуудаа тахижа

амидарһан, Хэдэн зуун жэлэй буурал түүхэтэй ноёд угсаатан! Манай хүндэтэ аба, эжы хоёр Галсанов Андрей Цыренович, Галсанова

Валентина Алексеевна - хонгоодор угсаатан...

Энэ зунай сэлмэг, дулаан, июль нарада 75 ба 74 наһанай ойн баярай дабаан дээрэ хүрэхэд! Аймагтаа айл болон, нэмэн түбхинэнээр 50 гаран жэл соо үетэн нүхэдөөрөө эбтэй зетэй, аха заханараа хүндэлжэ, жэгдэ алхалан, ажалдаа шударгы абыастай, дүрбэн хүүгэдые түрэгжэ, үргэжэ, хүлыень дүрөөдэ, гарыень жолоодо хүргэжэ, мүнөө болоходо, аша гушанарайнгаа хоншуу үнэр үнэрдэхэ жаргал эдлэжэ, залуу зандаа, омог дорюун, айл аймагтаа хүндэтэй, амар мэндэ саашаа дабшахаар зэһэнэд! Хүндэтэ манай аба, таабай - түрэл нютагайнгаа хүдөө ажахын хүгжэлтэдэ бүхы хүсэ шадалаа, оюун ухаагаа

үгэһэн хадаа "Буряад Республикын хүдөө ажахын габыята хүдэлмэришэн", ажаллай ветеран, "Ахын аймагай хүндэтэ эрхэтэн" гэһэн нэрэ зэргэнүүдтэ хүртэһэн байна. Манай хүндэтэ эжы - Буряад Республикын болон Россиин Федерациин соёлой габыята хүдэлмэрилэгшэ, ажаллай ветеран гэһэн нэрэ зэргэнүүдтэ хүртэхэдөө, Ахын аймагай соёлой хүгжэлтэдэ нилээд хубитаяа оруулһан түүхэтэй.

Хайрата манай аба эжы, теэбэй таабай! Үри хүүгэдтэй, аша гушанартнай, олон аха

дүүнэртнай түрэхэн үдэрөөртнай амаршалаад, таанадаараа ходо омогорхон, эмээл дээрээ тэгшэ, барюулһан жолооотнай алдангүй, оодорхо газарта оодорон, наһанай замаар дабшан зоринобди!

Баяр, Арюна, Жаргал-маа, Александр, Андрей, Долгорма, Артур, Жаргал, Зоригмаа, Валентина, Булат, Амарсана, Виктория, Батор, Айдар, Ольга, Мария, Долгор, Дари-эгэ-шэ, Валентин, Екатерина гээд амаршалнабди.

Баярай үгэ

ХҮН ЗОНДОО ХҮНДЭТЭЙ, НАЙДАМТАЙ

Бэшүүрэй аймагай түб Бэшүүртэ Хүндэлэлэй самбарта манай аймагай эгээл хүндэтэй, мэдэ-эжэ хүнүүдэй тоодо ОАО «Сахатранснефтегаз» гэһэн обществын директорэй орлогшо, Якутск хотын хүнэй заводой директор, хотын

Дүүмын депутат, меценат Валерий Пурбуевич Доржиевай дурэ зураг байдаг.

Ажалайнь ута зам аяар холын Яхад оронһоо эхилһэн. Богонихон сагай хугасаа соо яхад зоной хүндэдэ хүртэһэн байна. Хүтэлбэрлэхэ бэлиг шадбаритай, хүн зонтой харилсажа шадаха байһандаа үндэр тушаалнуудта ябаһан байна.

Буряадай мэдээжэ поэт, прозаик Цырен-Дондок Хамаев бэшэһэн:

Дэлхэйдэ ши дэмы түрөөгүйш, хүн, Дүүрэн ажабайдалаар сая сагыё мүнхэлнэш...

- гэһэн үгэнүүд энэ хүндэ сэхэ хабаатай гэжэ һананаб.

Энэ жэлдэ Валерий Пурбуевичай мүнгэн тухаламжаар түб Бэшүүртэмнай дайнай үедэ ажаллаһан эжынэртэ зорюулагдаһан ород, буряад эхэнэрэй гар гараа барилсан ябаһыень харуулһан хүшөө бодхоогдоһон. Дасан субар-

гануудые бодхоолгодо, харгы заһабарилгада, артезианска худаг малталга, багшанарай ба нурагшадай элдэб конкурснуудта мүнгэн тухаламжа хүргэжэл байдаг. Би 11-дэхи ангида нуража ябахандаа, республиканска «Жэлэй нурагша - 2012» гэһэн конкурсдо «Лидер 21 века» гэһэн номинацида шалгаржа гараһан байнаб. Валерий Пурбуевичай тайзан дээрэ гаража, бүхы нурагшадые амаршалаад, намда нэтбук бэлэг барихандань омогорхогобди. Энэ хүнэй хэһэн тухаламжа ехэ ааб даа.

Мохшоогүй сагаан сэдхэл, хүндэ ходо тухалха гэһэн эрмэлзэл, магад, лама санаартан байһан Самбын Пүрбэ эсэгэһэнь дамжан ерэхэн байгаа аалам?

Сагаан сэдхэлтэй, сарюун ябахатнай болтогой!

Александр ДАМБАЕВ, БГУ-гай 2-дохи курсын оюутан.

Хайрата нүхэр, эжы, хүгшэн эжы

Надежда Степановна ДАМБАЕВАГАЙ

сарһаа урид наһа бараһан ушараар "Буряад үнэн" Хэблэлэй байшанай ветеран Матвей Матвеевич Дамбаевта суг хүдэлһэн нүхэдынь гүнзэгы шаналал гашуудалаа мэдүүлнэ. Ом маани бадмэ хүм!

Буряад Үнэн

Учредители:
Глава Республики Бурятия,
Народный Хурал Республики Бурятия,
Правительство Республики Бурятия
Директор-главный редактор - В.В.ХАРТАЕВ

Редактор - Т.В.САМБЯЛОВА
Редакционная коллегия:
И.М.Егоров, П.Л.Носков, М.В.Калашников, И.В.Смоляк (Правительство РБ), А.С.Коренев, Ц.Б.Батуев, В.Р.Булдаев, Ц.Э.Доржиев (Народный Хурал РБ), А.В.Махачкеев - зам.директора, Д.Б.Гуродармаева - зам. редактора, С.Б.Байминова - ответственный секретарь, Г.Х.Дашеева, Н.Д.Бадмаринчинов, Л.В.Очирова, Д.Ц.Мархадаева, Б.В.Балданов, В.Д.Дамдинова.

ТЕЛЕФОНЫ:

21-54-54 - приемная
21-35-95 - замдиректора - редактор газеты "Бурятия"
21-68-08 - редактор
21-64-36 - замредактора, ответственный секретарь
21-67-81 - выпускающий отдел
21-63-86 - отдел экономических проблем, отдел фотоиллюстраций
21-63-86 - отдел социально-политических проблем
21-64-36 - отдел гуманитарных проблем, отдел бурятского языка и перевода, редакция журнала "Одон"
21-06-25 - редакция журнала «Байгал»
21-60-21 - редакция журнала «Морин Хуур», отдел книгоиздания
21-62-62 - реклама
21-50-52 - отдел распространения

Редакция принимает печатные рукописи. Рукописи и фото не рецензируются и не возвращаются. Автор несет ответственность за представленные материалы. За содержание объявлений редакция ответственности не несет. Все справки у рекламодателя.

АДРЕС РЕДАКЦИИ И ИЗДАТЕЛЬСТВА:
670000,
г. Улан-Удэ,
ул. Каландаришвили, 23.
ГАУ РБ «Издательский дом «Буряад үнэн».

Подписной индекс 50901
Газета зарегистрирована Региональным управлением регистрации и контроля за соблюдением Законодательства Российской Федерации о средствах массовой информации в Республике Бурятия
Свидетельство № Б-0079 от 2 ноября 1994 г.
www.burjlen.ru
e-mail: unen@mail.ru

Газета набрана и сверстана в компьютерном центре Издательского дома «Буряад үнэн». Отпечатано с готовых диапозитивов в ОАО «Республиканская типография». Адрес типографии: 670000, г. Улан-Удэ, ул. Борсоева, 13. Подписана в печать 3.07.2013 в 17.00 - по графику; 3.07.2013 г. в 17.00 - фактически. Объем 4 п.л. Заказ №1915. Тираж - 4600 экз. Общий тираж изданий 11420 экз. Цена свободная.

* Материалы на платной основе.
ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ - каб. 1, 13 (I этаж),
Тел.: 21-62-62, 21-60-91 тел./факс: 21-54-54

«Байгал» театр шэнэ премьерэ дэлгэбэ

НҮҮДЭЛШЭДЭЙ ЗАМААР НЭГЭДҮҮЛЭГДЭНЭН СОЁЛ

Эдэ үдэрнүүдтэ Буряадаймнай урдаа хараха дуу, хатарай "Байгал" театр ялас гэмэ концерт наадаар харагшадаа үшөө дахин баясуулба.

Оперо болон баледэй театрай танхим соо сүлөө һуури байгаагүй. Олон зонной һонирхол татаһан афиша - соносхолнууд харагшадай найдал мэхэлээгүй. Үнэхөөрөө энэ концерт "Байгал" театрай үндэр шатын мэргэжэлтэ бэлиг шадабари үшөө дахин гэршэлбэ.

Концертын нэгэдэй хубидань театрай артистнар дуу, хатараа бэлэглээ. Хоёрдохи хубида театрай дэлгэһэн нааданай эршэ, эгээл дээдэ талын туйлалта Энэдхэг гүрэнэй артистнарай хабаадалгаар табигдаа. Театрай артистнар дундаршагүй бэлиг шадабаритай, үндэр бүхэдэлхэйн искусствын хэмжээндэ табимаар шадабари мэргэжэлтэй байһанаа үшөө дахин гэршэлээ. Дандар Бадлуевай ханаһан проектые ойлгожо, бэлүүлэлсэһэн Хойто Энэдхэг ороной артистнар: дуушан Правин Мишра, хатаршад Анүжд Мишра, Нэха Сингх гэгшэдэй гүйсэдхэһэн дуу, хатар харагшадта ехэтэ һайхашаагдаа. Аяар холоһоо бууһан айлшан артистнар хадаа Агууехэ Могоолнуудай ордон соо гүйсэдхэдэг байһан дуу, хатарые үеһөө үедэ дамжуулдаг угай үри һаданар гэшэ. Бэлигтэй артистнарай гүйсэдхэһэн алишье дуу, хатар халуун альга ташалгаар угтагдаа. Түгэсхэлэй нааданда тайзан дээрэ гараһан бүхы хабаадагшадые харагшад табиха, тэдээнтэй хахасаха аргагүйгөөр, үшөө удаан хүл дээрэ зогсон, альгаа ташажал, ташажал байгаа.

ПРЕМЬЕРЫН ГОЛ УДХА ТУХАЙ

Энэ юрэ суглуулагдаһан дуу, хатарай концерт наадан бэшэ, өөрын онсо удхатай бүридхэмэл проект болоно. Ушар юуб гэхэдэ, тайзан дээрэ табигдаһан дуу, хатар һэлгэлдэн, Чингисхаанай эзэмдэн ябаһан газарнууд руу нүүдэлшэ монгол арадай соёл Азиин болон Энэдхэг орон хүрэтэр нэбтэрүүлэгдэн шэнгэжэ, өөрын нүлөө үзүүлһэн тухай хөөрэгдэнэ. Тиимэһээ концертын программада хамаг монголшуудай: хойто монгол-буряадуудай, ойрод, хальмагуудай, Афганай газарта үлэшэһэн хазар-монголшууд, үйгуурнууд болон Хойто Энэдхэгэй Агууехэ Могоолнуудай үри һадаһадай соёлнуудай холбоо харуулагдана. Гоё һайхан дуу, хатараар, хүгжэм маяг, эдэ арадуудай хубсаһа шэмэг харуулан, дэлхэйн арадуудай соёл байдалда монголшуудай үлөөһэн мүр сараа гэршэлэн харуулжа шадаа. Юрэ хүн бүхэн газарай габаһаа гараа бэшэ, дэлхэйн амитан зон түүхэтэ үйлын ашаар нэгэл утаһаар холбоотой ажа амидарна ха юм. Энээнине бүхы

дэлхэйн арадуудай соёл искусство, байдал, ажаһуудал, өөһэд хоорондын харилсаан гэршэлдэг.

"МОНГОЛҮО МОГОЛ ХҮРЭТЭР"

"Байгал" театрай директор Дандар Жапович Бадлуев анхан "Монголһоо Могол хүрэтэр" гэхэн проект сэдхэлдээ удаахан буйлуулаа. "Угайм сүлдэ", "Баргажан Түхэм" гэхэн жүжэг мэтээр энэ проект бэлүүлэгдэхэ аад, мүнгэн зөөриин хомор шалтаһаа энэ концерт боложо тодорбо.

- Манай Монголой агууехэ тала дайдаар хэдэн мянгад жэлэй саана элдэб һонин үйлэ хэрэгүүд тохёолдожо, бүхы арадуудай ажаһуудалда мүр сараа үлөөһэн байна. Тиимэһээ монголшуудай соёл баруун зүг руу шэнгэн ороһон тухай ехэ һонирхооб. Агууехэ Чингисхаанай үри һадаһад юугээрээ адли, юугээрээ ондоо гэшэбибди, арадайнгаа һүлдэ, заншал али нэгэмнай сахижа ябаа гү, али нэгэниинь алдаа гү гэхэн бодоһоор шэнжэлэн үзэһэн байнаб,- гэжэ Дандар Жапович хөөрэнэ.

Дандар Бадлуев зорижо, Хойто Энэдхэг аяншалан ошоһон байна. Тэндэ ябахадаа, ехэ һонин, һалбаран хүгжэһэн Моголнуудай соёлтой дүтэ танилсаа. Могол гэшэ Индостанай Монголшуудай нэрэ зэргэ гэжэ толи соо тайлбарилатай.

АГУУЕХЭ МОГОЛНУУДАЙ ИМПЕРИ БАЙГУУЛҮУЛАН ЮМ

Чингисхаанай аша хүбүүн болохо Бабур шах хадаа Чагатай эсэгынгээ утаһаар Чингисхаанай аша хүбүүн, эхынгээ утаһаар Тимур хаанай-мусульман яһатанай зээ хүбүүн болоно. Харин Тимур хан-Түмүрид эхынгээ талаар Алан-гуагай зээ хүбүүн гэжэ хэлсэдэг. Бабур шах хадаа Агууехэ Моголнуудай импери байгуулан. Тэрэнэй мэдэлдэ

Афганистан, Пакистан, Хойто Энэдхэг гээд нэгдүүлэгдэһэн юм. Энэ ехэ импери тэрэ үедэ ганса газар уһа эзэмдэжэ ябаа бэшэ, харин бүхы бэлигтэй дуушад, хатаршад, уран зохёолшод, архитекторнууд гээд, эрдэм бэлигтэй зонүүдые суглуулдаг байгаа. Энэ империин хүтэлбэриин үедэ индус, мусульман арадуудай соёл моголнуудай соёлоор нэбтэрүүлэгдэжэ, эгээл үндэр хүгжэлтэ нүлөөһэн түүхэтэ саг гэшэ гэжэ эрдэмтэд тэмдэглэдэг. Дандар Жаповичай Энэдхэг ороноор ябаханда, тэндэхи зон архитектурна дурасхаалай элдэб һайхан байшангуудые харуулаад, "энэ танай монголшуудай үг гарбалтанай бүтээһэн зүйлнүүд гэшэ" гэжэ тэмдэглээ. Энэдхэг гүрэнэй олондо мэдээсэл тараадаг хэблэлнүүдтэ Хойто Энэдхэгтэй соёлдо монголшуудай үлөөһэн мүр сараа тухай элидхэлнүүд соо энэ мүнөө табигдаһан проект тухай, моголнуудай аша тухаар тэндэхи арадуудай соёл һонин, үндэр хэмжээний болоо гэжэ бэшэгдэһэн байна.

Хойто Энэдхэгтэ Лангхау гэхэн хото Агууехэ Моголнуудай соёлой, искусствын түб болоно. Тэндэхи соёлой ажалшад, артистнарай "Байгал" театр холбоо харилсаа эрхилжэ, хани барисаата ажал ябуулна.

ПРОЕКТ ДЭЭРЭ АЖАЛЛАГШАД ТУХАЙ

Дандар Бадлуевай тэмдэглэһээр, энэ мүнөө табигдаһан концерт хадаа ехэ проектын эхин боложо үгэнэ. "Байгал" театрай уран һайхание хүтэлбэрилэгшэ Жаргал Жалсанов энэ проектын найруулагша, хатар табигшад Ирина Баторова, Арсалан Санданов болон өөрөө Дандар Бадлуев гээд ажаллаа. Чингисхаанай дайшалхы замаар нэгдүүлэгдэһэн арадуудай дуу хүгжэм, хатар, үндэһэн хубсаһан шэнжэлэгдээ. Эдэ бүгэдые үзэжэ, тааруулжа,

ехэһэн ажал ябуулагдаа.

Тэдэнэй үндэһэн хубсаһанда үнэхөөрөө манай монголшуудай хубсаһадтай

адлихан онсо шэнжэнүүд олодоно. Ганса хубсаһан бэшэ, мүн дуу хүгжэм, хатарха маяг баһал зарим ушартаа адлихан байһыень проект бэлдгүшэд харагшадтаа ойлгуулжа шадаа. Энэ табигдаһан проект Агууехэ Чингисхаан газар дэлхэй эзэмдэжэ, байдал һандаргажа ябаа бэшэ, харин элдэб арадуудай ажаһуудал, соёл заншал хүгжөөжэ, онсо нүлөө оруулжа, бүхы арадуудые нэгдүүлхэ агууехэ зорилготой ябаа гэхэн мэдэрэл түрүүлнэ гэбэл, алдуугүй. "Байгал" театрайхид буряад арадайнгаа соёл заншал һэргээхэ, хүгжөөлхэдэ өөрын хубитаяа оруулдаг нилэн үндэр шатын эмхи гэшэ. Гансал өөһэдын байра байшангүй, эндэ тэндэ арендэ – түлбэри хэжэ, ажаллажа ябахадань, хайшаа юм? Өөһэдын гоё һайхан ордонтой болобол, бэлиг шадабаритай театр үшөө һайхан бүтээлнүүдээрэ ганса Буряад Республикын, Россиин зоние бэшэ, мүн бүхэдэлхэйн арадуудые баясуулха аргатай ха юм!

Цырегма САМПИЛОВА.

АВТОРАЙ фото-урагууд